

Україна:

події,
факти,
коментарі

2011 № 18

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

Для керівників та працівників інформаційних структур на місцях

Засновник

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

О. Онищенко, академік НАН України

Редакційна колегія

В. Горвий, заступник головного редактора

Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації

Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу

Н. Вітушко, заввідділу електронних технологій обробки інформації

Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів

Комп'ютерний дизайн Г. Булахова

Видається з 01.01.1998 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Виходить двічі на місяць

Матеріали друкуються українською та російською мовами

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти

Передрук – тільки з дозволу редакції

Адреса редакції:

НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03

E-mail: siaz@pochta.ru

www.nbu.gov.ua/siaz.html

ЗМІСТ

Коротко про головне

Офіційний візит до Туркменістану Президента України В. Януковича.	4
--	---

Аналітика

Ю. Половинчак

Старт політичного сезону: бурхливе продовження гарячого літа.	6
--	---

Н. Тарасенко

Газовое противостояние – новые аспекты установившейся традиции.	11
--	----

О. Ворошилов

Объединительные тенденции в среде украинских политсил в освещении СМИ.	29
---	----

Правові аспекти

Н. Іванова

Митний кодекс на черзі.	37
---------------------------------	----

Актуальна прес-конференція

Н. Половинчак

Гривня: ювілей і перспективи.	41
---------------------------------------	----

Ю. Яснова

Верховна Рада остаточно прийняла пенсійну реформу.	45
--	----

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.	47
Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності.	47
Діяльність науково-дослідних установ	50
Аерокосмічна і авіаційна галузі	51
Біотехнології	55
Інформаційні технології	56

Розробки та дослідження для агропромислового комплексу	57
Освіта та кадрове забезпечення в Україні	59
Охорона здоров'я	61
Наука і влада	61

Проблеми інформатизації

Г. Булахова

Бібліотечна реклама як засіб комунікації	63
--	----

12–13 вересня Президент України В. Янукович здійснює офіційний візит до Туркменістану

Візит Президента України В. Януковича до Туркменістану здійснюється на запрошення Президента Туркменістану Г. Бердимухамедова.

Під час візиту відбулася зустріч Президента України та Президента Туркменістану «віч-на-віч», пройшли українсько-туркменські переговори в розширеному складі під головуванням глав держав. За підсумками переговорів підписано ряд документів: Президенти України та Туркменістану підписали Спільну заяву про розвиток відносин дружби та співробітництва між Україною та Туркменістаном та Договір між Україною та Туркменістаном про довгострокове торговельно-економічне співробітництво. У присутності глав держав було підписано такі двосторонні документи: Угода про співробітництво між Національною академією наук України та Академією наук Туркменістану; Програма співробітництва у сфері культури між Міністерством культури України і Міністерством культури та телерадіомовлення Туркменістану на 2012–2014 рр.; Програма співробітництва між Міністерствами закордонних справ України та Туркменістану на 2012 р.; Угода між Урядами України та Туркменістану про співробітництво у сфері освіти.

Президент України В. Янукович переконаний, що українсько-туркменські переговори в Ашгабаті сприятимуть подальшому поглибленню ефективного співробітництва між Україною та Туркменістаном. Про це глава Української держави заявив після завершення українсько-туркменських переговорів у розширеному складі. В. Янукович оцінив сьгоднішні перемовини як «дуже продуктивні» і такі, що відбулися в атмосфері повного взаєморозуміння і довіри. За словами глави Української держави, сторони висловилися за подальше поглиблення і розширення взаємовигідних українсько-туркменських зв'язків у найрізноманітніших сферах. У цьому контексті В. Янукович високо оцінив відновлення у 2011 р. роботи Спільної міжурядової комісії з питань економічного співробітництва. «Це той інструмент, який дозволив нам сьогодні створити умови для продуктивної розмови та прийняття низки конкретних рішень», – підкреслив Президент України.

В. Янукович наголосив: взаємне прагнення президентів активізувати політичні контакти між Україною та Туркменістаном, насамперед на найвищому рівні, створить усі умови, необхідні для ефективного використання поки що незадіяного потенціалу співпраці у різних сферах. «Звичайно у низці галузей ми бачимо реальний потенціал. Я ознайомив пана Президента з кон-

кретними пропозиціями українських компаній із розширення співпраці з Туркменістаном», – сказав В. Янукович.

Глава держави також відзначив інтерес української сторони до озвученої Президентом Туркменістану ініціативи щодо співпраці у будівництві енергетичних об'єктів, зокрема електростанцій на сонячній енергії. Ще однією перспективною сферою співпраці України та Туркменістану В. Янукович назвав космічну галузь. За словами глави держави, доручення, які отримали під час переговорів уряду України та Туркменістану, стосуються можливих перспективних проєктів, розробки конкретного плану спільної реалізації цих проєктів. Президент також відзначив актуальність питань гуманітарного співробітництва України з Туркменістаном.

В. Янукович високо оцінив підписані двосторонні документи, зокрема, Спільну заяву про розвиток відносин дружби та співробітництва. «У нас була досягнута домовленість про оновлення і розширення договірно-правової бази наших двосторонніх відносин», – сказав глава держави. Президенти України та Туркменістану також відзначили доцільність налагодження тіснішої взаємодії між двома країнами в рамках міжнародних структур, у тому числі й у рамках Співдружності Незалежних Держав. (Туркменістан головуватиме в СНД у 2012 р.).

Президент Туркменістану Г. Бердимухамедов у своїй заяві для ЗМІ підкреслив, що в Ашгабаті відбулися «дуже хороші, конструктивні переговори в дусі взаєморозуміння, поваги та рівноправного партнерства». За його словами, сторони обговорили стан та перспективи двосторонніх відносин, питання регіональної та міжнародної політики, а також визначили конкретні шляхи взаємодії. «Упевнений, українсько-туркменські відносини мають дуже хороші, широкі перспективи. Як новий перспективний напрямок співпраці сторони відзначили туристичну індустрію. Ми також констатували наявність позитивного досвіду взаємодії в економічній сфері», – сказав Президент Туркменістану, додавши, що сторони відзначили потенціал для збільшення обсягів взаємної торгівлі та розширення діяльності українських компаній у Туркменістані, а також активного просування продукції туркменських підприємств на українському ринку (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (www.president.gov.ua).* – 2011. – 12.09).

Старт політичного сезону: бурхливе продовження гарячого літа

6 вересня офіційно стартував новий політичний сезон: у стіни Верховної Ради повернулися депутати, щоб розпочати чергову сесію, а з нею – передвиборний політичний рік.

Щоправда, цього року повернення з відпусток – достатньо умовне: для багатьох чиновників, політиків, і, відповідно, експертів, канікул майже не було. Перманентно протягом усього літа велися складні газові переговори; урядовці та фінансисти прораховували ймовірність нової економічної кризи; провладні політичні сили домовлялися про об'єднання, а прихильники та противники Ю. Тимошенко імітували бурхливу діяльність у контексті інформаційного супроводу судового процесу.

Після настільки гарячого літа навряд чи варто чекати спокійної осені – політологи вже зараз характеризують майбутній політичний сезон як «доленосний», «вирішальний», «жорсткий», «агресивний». Цей період директор Агентства моделювання ситуацій В. Бала порівнює з лакмусовим папером, який дасть зрозуміти навколишньому світові та громадянам, якою Україна буде після виборів 2012 р. Дійсно, на порядку денному ціла низка питань, вирішення яких простим не може бути за визначенням, а їх вплив на подальші події – безсумнівний.

Подією «номер один» вже у вересні обіцяє стати завершення справи Ю. Тимошенко. За прогнозами політологів – а вони у цьому питанні виступають в унісон – із винесенням вироку екс-прем'єру не зволікатимуть; з тією ж одноставністю експерти схиляються до думки, що для Ю. Тимошенко існують досить серйозні ризики засудження.

Цей судовий процес, за визначенням директора Інституту глобальних стратегій В. Карасьова, призвів до того, що політичний конфлікт стає більш конфронтаційним. Від його результату, і це очевидно, залежить структуризація вітчизняного політичного поля, особливо опозиційного його сегмента. Якщо для влади Ю. Тимошенко залишатиметься незручною фігурою у будь-якому випадку – як за ґратами, так і на свободі, то для опозиціонерів цей процес обіцяє стати «моментом істини».

Із можливим засудженням Ю. Тимошенко багато хто з експертів пов'язує ймовірність розпаду «Батьківщини» та активізацію боротьби за «опозиційну булаву». Водночас цей сценарій послаблює опозиційне крило вітчизняного

політикуму і, без сумніву, впливатиме на перебіг майбутньої виборчої парламентської кампанії.

Як констатує політтехнолог С. Гайдай, зниження рейтингу довіри до влади в Україні не є новим процесом, але зараз, наголошує він, склалася унікальна ситуація: якщо раніше, коли влада втрачала довіру виборців, існувала альтернатива, то нині такої фігури немає. «На сьогодні склалася вперше ситуація, коли рейтинг знижується у всіх основних політичних сил. І сама влада на тлі цього видається не такою вже й поганою», – вважає політтехнолог. За словами С. Гайдая, для формування «інших лідерів та інших політичних сил, потрібні ресурси, а ресурси на сьогодні існують тільки у правлячій політичній силі».

І хоча неефективність парламентських методів опонування владі створює ризики задіювання «майданної демократії», політологи не схильні припускати, що Україна найближчим часом, можливо – до виборів у Верховну Раду воєни 2012 р., побачить масштабні вуличні акції.

А от сутички (в буквальному сенсі) у парламенті – цілком можливі: навіть якщо обійдеться без боротьби навколо процесу Ю. Тимошенко, надто вже конфліктогенний список питань доведеться розглядати протягом нинішньої сесії народним обранцям.

Серед пріоритетних напрямів законотворчої роботи парламенту на найближчу перспективу Президент відзначив реформу аграрного сектору, ключовою ланкою якої, за його словами, є реформа земельних відносин. Він також звернув увагу на необхідність подальшого законодавчого забезпечення покращення умов ведення бізнесу. Особливої уваги потребує реформування сфери надання адміністративних послуг. «Ближчим часом мною буде внесено невідкладний законопроект про адміністративні послуги, яким буде закладено основні засади діяльності суб'єктів надання адміністративних послуг, прав і обов'язків фізичних та юридичних осіб щодо отримання адміністративних послуг», – повідомив В. Янукович.

На думку експерта-політолога, директора Соціологічної служби «Український барометр» В. Небоженка, «скандали, бійки і димові шашки в парламенті можуть подарувати дві теми». «Перша – спроби Генпрокуратури зняти недоторканність і посадити до в'язниці депутатів з опозиції. У парламенті обов'язково будуть зривати такі голосування», – сказав В. Небоженко. «Друга – спроба відвести частину активів «Нафтогазу» «у бік міфічного» РосУкр-Енерго-2», – додав він.

Крім того, конфліктним може виявитися прийняття нового закону про вибори. Обговорюване раніше відновлення змішаної системи виборів, а отже, повернення «мажоритарки», збільшення прохідного бар'єра до 5% – ці та інші правила електоральної гри визначатимуть – і суттєво – структуру парламенту зразка 2012 р., отже, і боротьба навколо них розгорнеться не на жарт.

Також Верховна Рада візьметься до розгляду Закону «Про ринок землі», що, без сумніву, спровокує бурхливу реакцію багатьох політичних сил – як

мінімум, а, можливо, і викличе збурення в суспільстві. Не менш резонансним об'єктом є ухвалення Житлового кодексу – давно назріле реформування житлово-комунального господарства забезпечити лише за рахунок реалізації інвестиційних програм, для чого планується внесення змін у закон про передачу в оренду чи концесію об'єктів ЖКГ, навряд чи реально найближчим часом, тож влада має намір стимулювати платіжну дисципліну.

Не обійдеться без конфліктів і у випадку, якщо справдиться припущення депутата-бютівця В. Бондаренка про те, що влада, щоб мобілізувати свій електорат, почне «діставати з ящика питання», які призводять до «електризації» суспільства. «Знову постане питання НАТО, російської мови. А навіщо це? Влада спеціально буде діставати їх, щоб було протистояння», – переконаний він.

Не виключено, що парламенту доведеться розглядати і досить резонансні кадрові питання – про періодично обговорювану ЗМІ відставку уряду М. Азарова і його самого з поста Прем'єр-міністра, мова, скоріше за все, не йтиме. За прогнозом заступника директора Агентства моделювання ситуацій О. Голобуцького, навряд чи найближчим часом у складі уряду відбуватимуться серйозні зміни. «Уряд виконує реформаторську місію, і доки вона не закінчена – його змінювати не будуть, принаймні до наступного літа», – припускає він. Структурні зміни в уряді можуть відбуватися в рамках анонсованого продовження адміністративної реформи, – вважає директор політико-правових програм Центру Разумкова Ю. Якименко.

Утім, деякі кадрові зміни цілком можуть відбутися. Політологи наголошують на тому, що склад уряду найближчим часом залежатиме від реалізації задекларованих реформ (найбільш резонансними повинні стати реалізація соціальних реформ у сфері пенсійного забезпечення та охорони здоров'я) і здатності втримати соціально-економічну стабільність восени. «Я не виключаю, що у зв'язку саме з нездійсненням реформ може бути серйозна криза в команді Президента аж до масштабних кадрових змін», – зазначає директор Київського центру політичних досліджень і конфліктології М. Погребинський.

Імовірність кадрових змін не виключають і у владі. Так, глава Адміністрації Президента С. Львовчкін прогнозує зміни в «ключових міністерствах». «Буде багато змін у структурі Кабінету Міністрів», – сказав він, підкресливши, що основними факторами при цьому стануть професіоналізм та результативність.

Щоправда, у контексті розмов про кадрові зміни персоналії урядовців, до цієї роботи виникають питання, не уточнюються, хіба що на початку вересня ЗМІ розтиражували інформацію про те, що С. Львовчкін нібито анонсував відставку міністра освіти найближчим часом. Сам Д. Табачник такі розмови всерйоз не сприймає. Політологи у свою чергу відзначають, що міністр освіти, за визначенням президента Аналітичного центру «Відкрита політика» І. Жданова, «набрав вже стільки негативу, що якщо раніше він відтягував негатив від Президента, то зараз він його, навпаки, – транслює на главу держави, підвищуючи негативне ставлення до В. Януковича та політики, яку він

проводить». Тому на думку багатьох експертів, зокрема і Ю. Якименка, Президент для того, щоб підняти рівень довіри і підтримки громадянами дій уряду та зменшити негатив, може піти і на звільнення міністра. Тим більше, додає політолог, що це відповідає інтересам усередині самої партії влади.

Серед завдань нинішньої сесії – ухвалення держбюджету на наступний рік. Коментуючи запевнення В. Литвина у тому, що цього року бюджетний процес «ми розпочнемо вчасно», політолог В. Небоженко нагадує: проблема бюджетного процесу у тому, що його основна цифра – ціна на російські енергоносії – не затверджена, і це може тягнутися до листопада або грудня... Отже, ухвалення бюджету передвиборного року, та ще й ускладненого рядом зовнішніх чинників (окрім ціни на газ тут і стан світових фінансових ринків, і зовнішньоекономічна кон'юнктура) простим навряд чи стане.

Підвищена увага до подій за межами України та зовнішньополітичних тенденцій пояснюється не лише станом світової економіки. Важливе питання нинішньої осені – продовження переговорів з Міжнародним валютним фондом. Наприкінці літа з'явилася інформація, яку експерти розцінили як негативний сигнал для влади – приїзд місії МВФ до України, запланований на 29 серпня, перенесено на кінець жовтня. У Мінфіні запевняють, що більшість позицій по раніше встановлених «маяках» для співпраці з фондом реалізовано: щодо дефіциту бюджету, єдиного регулятора на ринку комунальних послуг, автоматичного відшкодування ПДВ, збалансування пенсійної системи, виконання фінансового плану «Нафтогазу», за яким уряд надав компанії фінансову допомогу в розмірі 8,5 млрд грн.

Крім неодноразово обговорюваних вимог можуть з'явитися й інші. Так, економіст інвестиційної компанії Dragon Capital О. Белан прогнозує, що у разі розвитку песимістичного сценарію на міжнародних ринках, МВФ буде налягати на девальвації гривні для згладжування зовнішніх шоків.

Проте основні проблеми у співпраці з Міжнародним валютним фондом лежать не стільки у фінансовій площині, скільки у політичній – зволікання української влади у виконанням зобов'язань підвищення комунальних тарифів для населення та проведення пенсійної реформи. Ще на початку літа керівник місії МВФ в Україні Т. Арванітіс заявляв, що «якщо з липня цього року не почнеться помісячне збільшення тарифів хоча б на 10 % в місяць, то досягти угоди про просування програми у вересні буде надзвичайно складно».

Чим закінчатся переговори з МВФ, прогнозувати важко. Директор Центру політичних досліджень «Пента» В. Фесенко вважає, що влада не піде на нові жорсткі непопулярні рішення восени цього року, тому що це буде занадто ризиковано, враховуючи внутрішньополітичний стан і непросту ситуацію з рейтингами, тому стосовно комунальних тарифів будуть переконувати МВФ, стояти на своєму. Якщо МВФ не відмовиться від своїх позицій, то, можливо, продовження співпраці і не буде.

За оцінкою президента Центру ринкових реформ В. Ланового, нині уряд перебуває на роздоріжжі: або виконувати вимоги МВФ, щоб отримати гроші за будь-яку ціну, або ж взагалі відмовитися від соціально непопулярних реформ і кредитів, і шукати внутрішні ресурси для підтримки курсу: «Це принциповий вибір для уряду. Нацбанк скільки завгодно може розпродавати свої золотовалютні резерви для підтримки гривні. Але зараз потрібно в першу чергу говорити про підтримку експорту, на якому тримається вся наша економіка і скорочення імпорту. Якщо постійно розраховувати тільки на кредити, то обвал гривні буде несподіваним і глибоким», – прогнозує експерт.

Невизначеною поки що залишається і доля переговорів щодо створення Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС – на 29 вересня призначено саміт Східного партнерства, до якого сторони розраховують узгодити всі спірні питання, з тим, щоб до кінця року завершити процес. Проте на заваді можуть стати у першу чергу політичні обставини. Як наголосив, виступаючи 31 серпня на засіданні Комітету Європейського парламенту з питань міжнародної торгівлі, депутат ЄП П. Залевські, Брюссель, визначаючи темпи зближення України з ЄС, бере до уваги те, що відбувається в країні: «Ми повинні враховувати і політичний контекст при укладанні угоди. Потрібно враховувати і те, що Тимошенко заарештована. Багато інших впливових політиків також або у в'язниці, або переслідуються. Право в Україні використовується, точніше ним зловживають у політичних цілях».

За підсумками дискусії у Європарламенті формальні рішення ухвалені не були, однак на ньому з порядку денного було фактично зняте питання про можливе блокування завершення переговорів між Києвом і Брюсселем. «Сьогодні всі підтримали якнайшвидше завершення переговорів, і я не очікую, що в подальшому будь-хто з моїх колег по комітету запропонує Європарламенту інший варіант. Я вважаю, що наступний раунд переговорів про ЗВТ, який відбудеться у вересні, буде останнім», – заявив П. Залевські в коментарі за підсумками дебатів.

За словами директора Центру політичних досліджень «Пента» В. Фесенка, доля нової базової угоди між Україною та Європейським Союзом все ж пов'язана зі «справою Тимошенко». «Якщо міжнародна реакція буде дуже гострою та резонансною, то керівництво Євросоюзу може відмовитись від завершення цього переговорного процесу вже найближчим часом. Хоча є всі підстави для того, щоб завершити переговори до кінця року. Можливий варіант, що угоду підпишуть, проте можуть виникнути певні проблеми з її ратифікацією в парламентах деяких країн-членів ЄС. Тобто може виникнути завад для ратифікації цієї Угоди на певний час, а далі все залежатиме від подальшого розвитку внутрішньополітичної та зовнішньополітичної ситуації навколо України», – прогнозує політолог.

Проте навіть якщо Україна зможе уникнути санкцій від Заходу, то на Східному напрямку проблеми вимальовуються все чіткіше. По суті, останні

розпорядження В. Януковича, які він дав уряду відносно скорочення споживання газу та обліку теплової енергії, експерти розцінюють як свідчення, що українська влада готується до конфлікту з Росією, яка наполягає на виконанні чинної газової угоди та не готова давати знижку на газ. Як прогнозує керівник соціологічної служби «Український барометр» В. Небоженко, ці півроку будуть великим випробуванням «для нашого життєрадісного МЗС», тому що різко звужується зона простору для маневру між ЄС і Росією. Він припускає, що відбудеться інтернаціоналізація газового конфлікту.

Отже, вже у найближчий місяць українці стануть свідками розв'язання чи, можливо, прологнації, цілої низки внутрішньо- та зовнішньополітичних питань...

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб.

Газовое противостояние – новые аспекты установившейся традиции

Начало осени ознаменовалось новым витком осложнения украинско-росийских газовых отношений. Киев с прошлого года добивается пересмотра формулы цены на газ, заложенной в долгосрочном газовом соглашении РФ и Украины, заключенном в 2009 г., считая ее несправедливой. Украина пытается убедить Россию в том, что действующие газовые контракты нуждаются в пересмотре. В частности, украинские власти неоднократно отмечали, что Украина получает российский газ дороже, чем Германия, несмотря на то что Германия находится дальше от России и, следовательно, поставки газа в эту страну обходятся дороже.

1 сентября правительство Украины передало через Посольство РФ и по дипломатическим каналам письмо правительству России с инициативой провести переговоры о поставках газа, в котором изложены предложения по условиям импорта и транзита газа.

Накануне, 30 августа в Харькове глава украинского правительства Н. Азаров заявил, что Украина намерена в течение ближайших лет втрое сократить закупку газа у России. На следующий день министр энергетики и угольной промышленности Украины Ю. Бойко сообщил, что «Нефтегаз» уже подал официальную заявку на закупку у «Газпрома» в 2012 г. 27 млрд куб. м газа против 40 млрд в 2011 г. Ранее министр уже озвучивал намерения Украины в течение пяти лет сократить импорт российского газа до 12 млрд куб. м в год и нарастить добычу отечественного газа с 20 до 27 млрд куб. м в год.

31 августа председатель РАО «Газпром» А. Миллер указал на бесперспективность этих шагов. «В любом случае «Нефтегаз» будет оплачивать поставки из расчета не менее чем 33 млрд куб. Таковы условия «бери или плати» по действующему контракту, и они применяются как в этом году, так и в течение всего срока контракта», – отметил глава российской газовой монополии.

Президент России Д. Медведев отреагировал еще жестче, обвинив украинское руководство в иждивенчестве. По его словам, действия Киева свидетельствуют о «непонимании законов политической жизни и общения между государствами». Д. Медведев подчеркнул, что если Украина хочет скидку на газ, то она должна стать частью интеграционного пространства, вступив в Таможенный союз России, Беларуси и Казахстана, либо продать России газотранспортную систему. Н. Азаров категорически отверг возможность вступления Украины в Таможенный союз. «Как вы знаете, я был одним из инициаторов и убежденных сторонников экономической интеграции наших стран, участвовал в переговорах, именно я говорил в парламенте об идее создания единого экономического пространства. Но сегодня, чтобы вступить в Таможенный союз, нам нужно пересмотреть абсолютно все соглашения, которые мы заключали с Всемирной торговой организацией. Это абсолютно нереально», – пояснил он. Возможность продажи России украинского нефтепровода по «белорусскому сценарию» Н. Азаров неоднократно отвергал ранее, об этом же в интервью газете «Урядовый курьер» заявил министр энергетики и угольной промышленности Ю. Бойко: «Не будет ни слияния “Нефтегаза” и “Газпрома”, ни «белорусского сценария» передачи трубопровода российской стороне».

3 сентября на саммите глав государств СНГ в Душанбе Президент Украины В. Янукович сделал ряд резонансных заявлений. В частности, он сообщил журналистам, что Украина не приемлет какого-либо давления в процессе переговоров по пересмотру цены на российский газ. «Сначала загнали нас в угол, потом начали диктовать условия. Это унижает сегодня, не меня лично, а это унижает государство, и я не могу этого допустить», – подчеркнул украинский Президент. Он также заявил, что Киев не рассматривает вопрос объединения «Нефтегаза» и «Газпрома» ради скидки на газ.

Более конкретно позицию Украины в газовом вопросе озвучил Н. Азаров. «Нам не нужны никакие скидки. Нам необходимо нормальное соглашение, по которому цена на газ, который мы покупаем, не должна быть выше, чем в Германии, например», – заявил он. Украинский Премьер также сообщил, что правительство намерено ликвидировать компанию «Нефтегаз» путем ее реструктуризации. По его словам, в связи с этим необходимо будет пересмотреть все существующие соглашения компании, в том числе соглашения с Россией.

Президент Украины В. Янукович поручил Премьер-министру Н. Азарову подготовить до 1 октября проект программы реформирования НАК «Нефтегаз Украины». Правительство также обязано разработать соответствующий законопроект и подать его на рассмотрение в Верховную Раду. В поручении

говорится, что реформирование компании проводится в связи с необходимостью адаптации законодательства Украины к законодательству Евросоюза в области энергетики и во исполнение принятого в прошлом году закона о реформировании рынка газа.

Анонсируя предстоящую реформу НАК, Премьер-министр Украины Н. Азаров заявил, что «останется самостоятельная газодобывающая компания, которая будет заниматься транзитом газа, и появятся новые субъекты, а «Нефтегаз» прекратит свое существование. Естественно, в силу этого все существующие на сегодняшний день соглашения, включая контракт на поставку газа из России, должны быть пересмотрены».

Кроме того, Премьер-министр заявил, что Украина считает газовые контракты 2009 г. противоречащими украинско-российским межправительственным соглашениям от 2004 г. «В соответствии с межправительственным соглашением, ратифицированным Верховной Радой и Государственной думой и вступившим в силу в 2004 г., ежегодный объем поставок газа, условия транзита и цена определяется специальным межправительственным протоколом. К большому сожалению, начиная с 2005 г., это положение, имеющее силу межгосударственного соглашения, то есть стоящее выше хозяйственных контрактов и выше внутригосударственного законодательства, ни разу не исполнялось. И поэтому мы считаем, что контракт, который был заключен в январе 2009 г., противоречит, или, по крайней мере, в той части, которая касается ежегодных уточнений соглашений, не выполнялся и не выполняется», – сказал Н. Азаров.

Украинский Премьер также отметил, что решение реформировать Национальную акционерную компанию «Нефтегаз Украины» «продуманное, глубокое», правительство к нему готовилось. «Причина заключается в том, чтобы создать эффективно действующую систему добычи газа и нефти, её транспортировки и распределения», – пояснил Н. Азаров. Он отметил, что добыча нефти требует колоссальных затрат, и правительство будет выделять значительные средства из бюджета, но основная задача заключается в привлечении инвесторов.

В то же время в украинских СМИ появилась информация о том, что руководство страны допускает возможность выхода из переговоров с РФ уже в ближайшие время. Произойдет это в том случае, если к началу отопительного сезона компромисс между сторонами не будет достигнут. Тогда Украина намерена разорвать договор и подать иск в Стокгольмский арбитраж.

Российская сторона отреагировала на заявление Н. Азарова весьма резко. «Считаем неприемлемыми манипуляции реорганизационной процедурой для того, чтобы оправдать односторонний отказ от существующего соглашения. Любые внутригосударственные решения Украины не должны влиять на исполнение международных обязательств. В противном случае это может повлечь за собой тяжелые последствия для экономики Украины», – предупредила пресс-секретарь президента России Н. Тимакова.

В свою очередь глава правления «Газпрома» А. Миллер в комментарии на заявление Н. Азарова согласился с перспективами реструктуризации «Нефтегаза Украины» и пересмотра контрактов – но только при сценарии слияния с «Газпромом».

Официальный представитель «Газпрома» С. Куприянов заявил, что согласно действующим контрактам, в случае реорганизации НАК следует определить правопреемника компании, и реорганизация не является основанием для пересмотра существующих договоренностей. Он заявил, что вопросы, связанные с реорганизацией украинской монополии, четко прописаны в действующих контрактах с «Газпромом». «Так, в соответствии с п. 9.6 контракта на поставку газа и п. 13.5 контракта на транзит в случае изменения организационно-правовой формы, слияния или любого другого преобразования одной из сторон она обязана надлежащим образом обеспечить правопреемственность, а права и обязательства по контракту передать вновь образовавшейся структуре», – отметил официальный представитель «Газпрома». Он пояснил, что эти пункты контрактов возлагают на Киев четкое обязательство – обеспечить правопреемственность в любом случае. «Абсолютно никаких оснований для пересмотра действующих договоров в случае внутренней реорганизации нет и быть не может, – подчеркнул С. Куприянов. – Все это очень хорошо известно украинской стороне». В качестве альтернативы Москва настаивает на предложении по слиянию газовых монополий двух стран.

По мнению экспертов, ужесточение риторики украинских переговорщиков по газовому вопросу связано с рядом факторов как экономического, так и политического характера. Во-первых, в октябре начинается IV квартал, в котором цена на газ для Украины возрастет до 388 долл. за тыс. куб. м. Для сравнения цена в течение этого года составляла 354 долл. в III квартале, 297 долл. во II квартале и 264 долл. в I квартале. В результате к концу года цена на газ возрастет до неприемлемо высокого для украинской экономики уровня. А, например, для химической отрасли этот уровень цены является и вовсе убыточным. Между тем химическое лобби сегодня настолько мощно представлено в высших эшелонах украинской власти, что вполне может повлиять на принятие Киевом жестких односторонних решений.

Во-вторых, с 15 октября в Украине начинается отопительный сезон. Это значит, что потребление газа в стране существенно возрастет. И в случае холодной погоды Киеву придется осуществлять дополнительные закупки голубого топлива по значительно более высокой, чем минувшей зимой, цене.

В-третьих, Президент В. Янукович поручил правительству подготовить программу реформирования «Нефтегаза» к 1 октября. Примечательно, что проект должен соответствовать требованиям Третьего энергопакета ЕС о разделении газовых монополий на самостоятельные компании, занимающиеся отдельно добычей газа, отдельно транзитом и отдельно реализацией голубого топлива конечным потребителям. Россия неоднократно заявляла о категориче-

ской неприемлемости такого подхода в отношении «Газпрома» и невозможности присоединения к Третьему энергопакету ЕС. В Киеве старт реформы «Нефтегаза» по европейскому образцу рассматривают как дополнительную возможность привлечь на свою сторону Европу в том случае, если газовые отношения с Москвой будут развиваться по конфликтному сценарию.

В-четвертых, на конец октября перенесен визит в Украину миссии МВФ, по результатам работы которой будет приниматься решение о выделении очередного транша, возможно, сразу двух траншей в рамках кредитной программы Stand-by. Единственным не выполненным Украиной условием для возобновления кредитования остается вопрос о тарифах на газ для населения. Этот вопрос непосредственно связан с ценой на импортный газ. Вполне естественно, что в Киеве стремятся к визиту миссии иметь ясность с перспективами ценообразования на газ.

Жесткость и неуступчивость Кремля в вопросе пересмотра газовых контрактов имеет свои причины. Во-первых, это приближающийся саммит Украина – ЕС, проведение которого намечено на декабрь этого года. На саммите запланировано подписание Договора об ассоциации между Украиной и Евросоюзом, включающего и Соглашение о зоне свободной торговли (ЗСТ). Для России это может стать крупным геэкономическим поражением, поскольку будет означать потерю Украины как возможного участника Таможенного союза.

Между тем принуждение Киева к вступлению в ТС является краеугольным камнем политики Кремля в последние месяцы. Это задача-максимум, которую ставит сегодня перед собой Москва. Президент РФ Д. Медведев даже ввел в оборот понятие «интеграционная скидка» на газ, которая будет предоставлена Украине только после ее присоединения к ТС. Если же Киеву удастся договориться с Брюсселем о ЗСТ, «интеграционная скидка» утратит всякий смысл. Но до того момента в Кремле не откажутся от этого требования.

Во-вторых, наблюдающаяся сегодня тенденция повышения цен на газ в мире создает благоприятные для России условия для достижения своей давней геополитической цели: установление контроля над украинской газовой трубой. В Кремле видят два возможных пути – поглощение «Газпромом» «Нефтегаза» либо же создание совместного российско-украинского предприятия по управлению ГТС. Но в любом случае украинская труба – это минимальная цена, которую готова принять Россия в обмен на уступки в вопросах ценообразования на газ.

В-третьих, это избирательная кампания в Госдуму РФ (декабрь 2011-го) и выборы президента России (март 2012-го). Пока не решен вопрос, кто именно из российского правящего тандема пойдет на выборы, и Д. Медведев, и В. Путин будут демонстрировать жесткость в отношениях с внешним миром, которая так нравится российским избирателям. К тому же украинская тематика является особенно чувствительной для электората РФ и потому весьма перспективна для повышения предвыборных рейтингов.

В-четвертых, это судебный процесс по делу Ю. Тимошенко. Весьма вероятный обвинительный приговор по этому делу может поставить под сомнение правовую легитимность газовых контрактов от 19 января 2009 г. и дать Украине дополнительные юридические аргументы в случае обращения в Стокгольмский арбитраж. Кроме того, эта ситуация косвенно бросает тень и на В. Путина, поставившего свою подпись на «незаконных» с украинской точки зрения соглашениях. Не случайно Россия в своих официальных оценках этого судебного процесса солидаризовалась с Европой и фактически приняла сторону Ю. Тимошенко.

Позиция стран ЕС по поводу судебного процесса над Ю. Тимошенко активно обсуждается на страницах европейской прессы. В частности, на прошлой неделе ситуацию комментировало немецкое издание *Berliner Zeitung*. «Приговор по делу Тимошенко станет проверкой для Украины, которая добивается подписания с ЕС Соглашения о зоне свободной торговли», – пишет издание.

Журнал *Stern* цитирует высказывания министра иностранных дел Австрии М. Шпинделеггера, который предостерег Украину от «показательного процесса» над экс-премьером Украины Ю. Тимошенко. «Этот показательный процесс, который де-факто является сведением счетов с предыдущим режимом, не должен иметь место в Украине», – заявил глава австрийского МИД во время встречи со своими коллегами с ЕС в польском Сопоте. По его словам, должен быть обеспечен справедливый процесс, который будет рассматривать независимый суд. Политик убежден, если Украина не прислушается к такому требованию, то это негативно скажется на ее отношениях с Евросоюзом. «Все происходящее сейчас в Украине не будет способствовать доверчивым отношениям и дальнейшему сближению с Европейским Союзом», – подчеркнул он.

Брюссельське издание *EUobserver* обнародовало позицию министра иностранных дел Польши Р. Сикорского относительно влияния внутренней ситуации в Украине на отношения с Евросоюзом, выраженную по результатам неформального заседания министров иностранных дел стран ЕС 3–4 сентября в г. Сопот (Польша). Как интерпретирует издание мнение польского министра, соглашения об ассоциации и зоне свободной торговли между Украиной и ЕС будут «мертворожденными, если судебное дело над Ю. Тимошенко будет вестись ненадлежащим образом».

Р. Сикорский заметил, что переговорный процесс – это одно дело, но ратификация потенциальных соглашений в Европарламенте и странах-членах может быть усложнена из-за критического восприятия многими европейскими политиками ситуации в Украине. «Я надеюсь, что руководство в Киеве отнесется к этому очень серьезно», – попытожил Р. Сикорский.

EUobserver также отметил, что такую позицию главы польского МИД в Сопоте поддержала Высокий представитель ЕС по внешним делам и политике безопасности К. Эштон.

Французское издание *Le Figaro* пишет о напряженности в украинско-российских отношениях, ссылаясь на заявления президента РФ Д. Медведева. В

частности, из-за того, что российский лидер упрекнул своего украинского коллегу в политической мотивации заключения Ю.Тимошенко и попробовал дать уроки демократии украинской власти. В издании подчеркивается, что Москва разъярена попыткой Киева пересмотреть газовые соглашения, подписанные Ю. Тимошенко, поскольку российская власть «никогда не останавливалась перед использованием “голубого золота” как оружия дипломатической отплаты, по мере политической целесообразности перекрывая газовый вентиль». Президент Украины В. Янукович, продлив аренду базы ВМФ РФ в Крыму на 25 лет и ничего не получив за это, надеется заключить с ЕС соглашение «о коммерческом и политическом сближении». Такая перспектива очень беспокоит Москву, которая стремится присоединить Украину к Таможенному союзу. В то же время автор допускает, что, с одной стороны, Европа не спешит с заключением соглашения, а с другой – «рискует толкнуть Украину в объятия России». Подводя итог, издание *Le Figaro* отмечает, что украинские элиты так и не избавились от необходимости балансировать между РФ и ЕС.

Ситуацию вокруг развития демократии в Украине прокомментировал советник по международным вопросам президента Польши Р. Кузньяр на страницах авторитетного польского издания *Gazeta Wyborcza*. Он в частности пишет, что Польша всегда подчеркивает в Европе достижения Украины в сфере создания современной государственности. Он отметил, что с этой точки зрения ситуация в Украине выглядит лучше, чем в какой-либо другой стране СНГ. В то же время, как подчеркнул эксперт, суд над экс-премьер-министром Украины Ю. Тимошенко выглядит как преследование демократической оппозиции, что вызывает непонимание не только в Европе, но и в самой Варшаве. Он напомнил, что за ошибочные решения политиков в демократических странах предусматривается не уголовная, а политико-конституционная ответственность. В Польше значительные надежды возлагают на завершение переговоров относительно Соглашения об ассоциации и зоне свободной торговли во время председательства страны в ЕС, но развитие ситуации в Украине «может связать Варшаве руки», констатировал Р. Кузньяр. «Если нам не удастся завершить переговоры между Киевом и Брюсселем до конца 2011 г., то переговоры могут растянуться на месяцы, или даже на более длительный срок», – считает он.

Польское агентство прессы ((РАР) обращает внимание на слова президента РП Б. Коморовского о ситуации в Украине после проведения неформальной встречи с Президентом Украины В. Януковичем в резиденции главы польского государства на севере Польши. Как сообщил Б. Коморовский журналистам, значительное достижение Киева – подготовка к подписанию Соглашения об ассоциации и зоне свободной торговли, а также постепенная либерализация визового режима между Украиной и ЕС. «Однако на этом пути появились препятствия. Таким препятствием, несомненно, есть судебный процесс над Юлией Тимошенко, который во многих странах Европы воспринимается не как уголовное, а политическое дело. Это наносит ущерб имиджу Украины и мо-

жет представлять серьезную угрозу на пути приближения Украины к западному миру», – подчеркнул Б. Коморовский.

Таким образом, солидаризовавшись с позицией Евросоюза в деле Ю. Тимошенко, В. Путин пытается, с одной стороны, сохранить свой политический имидж накануне предстоящих выборов, с другой – подтолкнуть Украину к принятию российских условий изменения цены на газ, пользуясь недовольством Запада ситуацией, сложившейся в деле Ю. Тимошенко, которая может обернуться для Украины отсрочкой процесса евроинтеграции.

В результате на Украину, пытающуюся и пересмотреть договор о поставках газа, и продвинуться к соглашению о свободной торговле с Европейским Союзом, сегодня давят с двух сторон. Россия не делает секрета из того, что она хотела бы получить больше контроля над украинской энергетической инфраструктурой, в то время как Евросоюз выступает против судебного процесса, который мог бы укрепить позиции Украины на переговорах с Россией.

Еще одним рычагом давления на Украину в газовом вопросе стал запуск Россией первой очереди газопровода «Северный поток». Россия пустила по «Северному потоку» первый, технический, газ. Увеличение поставок газа в Европу сегодня особенно актуально, оценил это событие премьер-министр В. Путин, который присутствовал при запуске: «Объем поставок газа будет сопоставим с энергией, которую вырабатывают 11 атомных электростанций».

Российский премьер отметил и другой момент, связанный с запуском проекта, – Украина теряет статус монополиста в транзите российского газа в Европу. «Украина – наш давний, традиционный партнер, – сказал В. Путин. – Как у любой транзитной страны, всегда есть искушение попользоваться своим транзитным положением. Теперь этот эксклюзив исчезает».

Ежегодно через территорию Украины в Европу проходит около 110 млрд куб. м российского газа. Мощность первой ветки «Северного потока», запущенной 6 сентября, составляет 27,5 млрд куб. м в год. Строительство второй ветки, такой же мощности, запланировано на осень следующего года.

Российское руководство не исключает и строительство третьей ветки «Северного потока». По словам вице-преьера России по энергетическим вопросам И. Сечина, в контексте обостряющихся газовых отношений с Украиной третья очередь «Северного потока» имеет право на существование.

О возможности строительства третьей ветки В. Путин говорил еще летом. Этот вопрос был поднят и в ходе июльской встречи президента Д. Медведева с канцлером Германии А. Меркель в Ганновере. Из-за отказа немцев от атомной энергетики после аварии на «Фукусиме-1» Германии может потребоваться дополнительно 36 млрд куб. м газа, прогнозировали эксперты. Но А. Меркель заявила, что Германия не нуждается в сверхимпорте газа и может обойтись без «третьей, четвертой и пятой труб».

«Заявление Сечина – это в первую очередь сигнал Евросоюзу в целом и Германии в частности, – говорит гендиректор Агентства политических и эко-

номических коммуникаций Д. Орлов. – И. Сечин дает понять, что транзит российского газа через Украину из-за обостряющихся российско-украинских отношений может оказаться под угрозой». Это может подтолкнуть европейских руководителей к согласию на строительство третьей очереди «Северного потока».

«Сооружение третьей ветки позволит повысить общую технологическую надежность и политическую независимость поставок газа, – отмечает президент корпорации «ГазЭнергоСтрой» С. Чернин. – Построит «Газпром» эту нитку или нет – вопрос будущего. Но сегодняшнее заявление говорит о теоретической готовности пойти на значительные финансовые затраты ради обеспечения еще большей надежности газоснабжения Европы». В ходе российско-украинских газовых конфликтов прошлых лет, когда транзит российского газа прерывался, Европа, по сути, обвиняла в этом «Газпром», напоминает эксперт.

Слова В. Путина и И. Сечина – это и намек Украине, добавляет С. Орлов: Россия демонстрирует свою готовность отказаться от традиционных маршрутов. На данный момент третья ветка имеет смысл только как вариант еще большего снижения зависимости от Украины, поясняет А. Полищук из ИК «БКС»: «Дополнительных объемов газа по ней поставлять не получится. Во-первых, потому что их сейчас просто нет – появятся они только примерно к 2020 г., когда будет введен в строй Штокмановский проект. А во-вторых – хотя рост потребления газа в Европе и будет расти, далеко не факт, что европейцы захотят закупать газ именно у «Газпрома». Последнее время ЕС, наоборот, старается диверсифицировать поставки».

Кроме того, факт завершения Москвой строительства первой линии «Северного потока» не может серьезно повлиять на объемы транспортировки российского газа по украинской ГТС ввиду того, что во-первых, газотранспортная система Украины ориентирована прежде всего на юг и центр Европы. «Северный поток» может составить конкуренцию только в небольшой части центра Европы, причем всего несколько процентов объемов. Во-вторых, начало рыночной прокачки газа по первой линии «Северного потока» намечено российским руководством на 2012 г. и составляет всего 27 млрд куб. м в год. Поэтому даже включение второй линии этого газопровода (стоимостью 54 млрд) не является решающим для России, которая экспортирует в год более 160 млрд куб. м газа.

А вот «Южного потока», который мог бы составить реальную конкуренцию ГТС Украины, не существует даже в виде заверщенного проекта, поскольку есть очень серьезные основания для недопущения его строительства. В Европе действует так называемый «Третий энергопакет», согласно которому все существующие, а также строящиеся, газопроводы должны быть открыты для любых поставщиков газа. Европа стремится к диверсификации поставок и транзита топлива для снижения цены газа. Это абсолютно неприемлемо для России – чтобы по ее трубам свободно поставлялся газ ее конкурентов.

Есть сильная позиция Турции, которая формально не против «Южного потока», который должен пройти по ее территории, но фактически этот газопровод нарушает уникальную газотранспортную монополию Турции в регионе, статус этой страны как основного узла торговли газом. И поэтому Москва ждет окончательного разрешения от Турции уже очень долго. Поэтому «Южный поток» – это просто теория, «страшилка», в которую, вопреки заявлениям экспертов, недавно верили или делали вид, что верили, украинские власти. Премьер-министр России В. Путин недавно сказал, что Россия может создать терминалы для скрапливания газа на российском берегу Черного моря. Это – принципиальное изменение газовой риторики, которая, скорее всего, сигнализирует, что «Южного потока» не будет еще одно-полтора десятилетия. А там и любая целесообразность этого проекта может исчезнуть – в связи с развитием новых технологий добычи и транспортировки газа.

Таким образом, ситуация для Украины сейчас развивается в выгодном направлении. В мировой экономике наблюдаются серьезные колебания, которые не будут способствовать сильному повышению цен на нефть. Поэтому нужно стараться спокойно договариваться с Россией, и одним из инструментов переговоров здесь может быть суд.

Эксперт энергетических программ Украинского центра экономических и политических исследований им. Разумкова В. Омельченко считает, что российско-украинские переговоры о заключении газового контракта исчерпали себя с точки зрения решения в каком-то политическом русле или нахождения компромиссов, нахождения баланса интересов за счет чисто переговорных общих вещей, и подошли к такой черте, когда единственным решением этого вопроса может быть судебное разбирательство.

Собственно, об этом свидетельствуют и последние заявления сторон. В. Янукович в Душанбе 3 сентября заявил: «Мы будем вынуждены идти в международный суд. Я рассматриваю суд уже как последнюю инстанцию, когда будут исчерпаны во время переговоров все наши возможности». Кроме того, Президент подчеркнул, что не потерпит давления: «Мы не позволим, чтобы с нами так говорили... унижали, сначала загнали нас в угол, потом начали диктовать условия».

Ответ России не замедлил последовать. Пресс-секретарь президента РФ Н. Тимакова заявила, что Москва готова отстаивать свою позицию по договору в любой судебной инстанции.

Следует отметить, что в последнее время «Газпром» все чаще сталкивается с судебными исками от различных европейских компаний. В ноябре 2010 г. на «Газпром» подала в суд итальянская компания Edison, которая требовала пересмотреть условия контракта. Причиной этого являлось то, что цены, указанные в контракте, значительно превысили рыночные цены. В итоге лишь в III квартале 2010 г. итальянцы потеряли 37 млн евро прибыли. Российский газ обходился итальянцам на 50–70 долл. за тысячу куб. м дороже, чем сжижен-

ный катарский. Как результат разбирательств, «Газпром» вынужден был сделать Edison скидку в 200 млн евро. Как только стало известно, что Edison добилась скидки от «Газпрома», в суд подали немецкие компании E.On и RWE. Причина все та же – слишком высокие цены на газ. В августе 2011 г. немцы подали на «Газпром» в арбитражный суд с требованием пересмотра цены на газ. Притом, если Edison занимала небольшую часть итальянского рынка, то E.On закупала около 50 % всего российского газа, поставляемого в Германию. 31 августа за немцами «подтянулись» и поляки. Polskie Gornictwo Naftowe i Gazownictwo (PGNiG) пообещала подать во все тот же Стокгольмский арбитраж на «Газпром». Причина не оригинальна – слишком высокие, даже завышенные по сравнению с рыночными, по мнению поляков, цены на голубое топливо. Поляки потребовали снижения цен на 10 %.

Казалось бы, на фоне этих событий у Украины в судебных разбирательствах появляется шанс. Но это только на первый взгляд. Ведь украинская власть настаивает – газовые контракты не несправедливы (на чем делали упор итальянцы и подчеркивают немцы и поляки), а именно незаконны. Незаконны они, по мнению Киева, потому, что «Нефтегаз» на подписание контрактов полномочий не имел, и экс-премьер-министр Ю. Тимошенко подписала договор без одобрения правительства. Собственно, приговор Ю. Тимошенко и должен послужить своеобразным катализатором в судебном процессе против «Газпрома». А значит, по логике, не доказав вины Ю. Тимошенко, в суд на Россию подавать бесперспективно и даже опасно.

Газета «Московский комсомолец» считает, что в Стокгольме перспективы Украины выглядят не так радужно, как это представляют украинские власти. Журналисты приводят мнения экспертов для подтверждения такой точки зрения. «В Международном арбитраже Украине победа не гарантирована: договор 2009 г. составлен таким образом, что российская сторона приведет много аргументов в свою пользу», – ссылается газета на главу Комитета энергетической независимости Украины И. Надеина. «Я не уверен в успешности иска в Международный арбитраж. В Стокгольме обязательно учтут и то, что после смены власти в Украине в 2010 г. обе стороны в точности следовали положениям договора 2009 г. Это будет истолковано арбитражем как подтверждение его законной силы», – прогнозирует эксперт в сфере ТЭК А. Нарбут.

Если «Газпром» в свою очередь подаст иск в международный арбитраж с требованием выполнить условия договора с НАК, его шансы добиться выгодного решения, исходя из практики рассмотрения подобных дел за рубежом, очень высоки, говорит управляющий партнер Astarov Lawyers А. Астапов. По его словам, в суде «Газпром» может использовать против Украины две концепции, принятые в международной практике – veil piercing (снятие корпоративной вуали) или alter ego (ответственность акционера компании). Согласно второй концепции, если доказать, что «Нефтегаз» принял решение о ликвидации не самостоятельно, а является alter ego государства в данном правоотно-

шении, то это позволит обязать государство отвечать по его правам. Доказать ответственность государства будет несложно, поскольку акциями компании управляет Кабинет Министров, отмечает А. Астапов. Именно этот пункт был использован рядом контрагентов американской корпорации Enron, чтобы в 2001 г. получить от акционеров компании возмещение убытков от разорванных договоров с ними.

В соответствии с обеими концепциями «Газпрому» несложно будет через суд США, Великобритании либо Франции заставить выполнять обязательства по договору либо правопреемника НАК, либо Украину, говорит партнер компании «Астерс» А. Дидковский. «Подтвердить решение международного суда можно будет и в Украине, при условии непредвзятости украинского суда. Потому что в Украине не редкость ситуации, когда собственники закрывают компании, которые не могут выполнять обязательства по контрактам, и открывают новые, – напоминает А. Дидковский. – В подавляющем большинстве случаев суд присуждает новую компанию, которую создал тот же собственник, выполнить обязательства».

Начальник аналитического отдела ИК «Брокеркредитсервис» М. Шеин отмечает, что даже если Украина в одностороннем порядке попытается разорвать договор с РФ и оспорить его в суде, «Нефтегаз» может оказаться перед необходимостью платить за газ еще больше. «Цены на газ в мире по сравнению с 2009 г. возросли после январского подорожания нефти в этом году. Сейчас цена на спотовых рынках Европы превышает 500 долл. за тыс. куб. м, и Украина может оказаться в ситуации, когда ей придется покупать топливо без всяких скидок и с учетом еще большей базовой цены», – говорит аналитик ИК «Тройка Диалог» В. Нестеров.

В целом на сегодняшний день диспозиция выглядит следующим образом. Цели, которые преследуют Украина и Россия в газовом диалоге, противоположны, а предлагаемые подходы к решению проблем несовместимы. Киев занял позицию: «сначала пересмотр контрактов, потом уступки». Москва придерживается ровно противоположного подхода: «сначала уступки, лишь затем пересмотр соглашений».

Налицо объективные предпосылки к конфликтному разрешению ситуации, дополненные и субъективной политической волей лидеров двух стран, их готовностью действовать жестко. Москва подобную готовность демонстрирует практически всегда, Киев – лишь в последнее время.

Решимость Украины форсировать ситуацию объясняется тем, что терять особо уже нечего, ведь цена на газ скоро достигнет своего максимума, а резнов затягивать ситуацию и дальше никаких.

Нет особых рисков и для двусторонних отношений: сегодня от оптимизма, лучившегося после харьковской сделки «флот в обмен на газ», не осталось и следа. Полтора года бесплодных газовых переговоров немало тому способствовали.

В случае если к октябрю не удастся найти взаимоприемлемую развязку, конфликт перейдет в горячую фазу. Понятно, что раздражать Европу и перекрывать газовые вентили в этот раз не будут, это не в интересах обеих стран. «Боевые действия» третьей газовой войны между Украиной и Россией будут вестись в СМИ и судах.

Российские эксперты сходятся во мнении, что «Газпром» проявит упорство и откажется снижать цену на газ для Украины. Именно такой точки зрения придерживается и аналитик ФГ «Арбат Капитал» В. Громадин. По его мнению, российская газовая монополия может предложить разделить текущий контракт на два отдельных – по транзиту газа через Украину и по поставкам российского газа, но на тех же условиях, что есть сейчас. «Один смелый шаг» по ликвидации «Нефтегаза» не гарантирует Украине пересмотра цен в сторону снижения, и сейчас Киеву остается надеяться лишь на положительное рассмотрение ее притязаний в Стокгольмском арбитраже, полагает эксперт.

В свою очередь аналитик ФГ БКС А. Полищук также считает маловероятным согласие «Газпрома» на заключение новых контрактов на новых условиях. «Компания не будет делать скидки в одностороннем порядке, но, думаю, готова снизить цену, если Украина даст концерну доступ к конечным потребителям или пойдет ему навстречу по другим вопросам», – полагает эксперт.

По его мнению, Украина могла бы существенно снизить стоимость газа, если бы вступила в Таможенный союз России, Беларуси и Казахстана. Но вряд ли это произойдет, поскольку Украина больше заинтересована в интеграции с Евросоюзом. Также не стоит ожидать, что «Газпрому» в обмен на скидки отдадут контроль над газотранспортной системой Украины. «Вопрос о ценообразовании вполне может дойти до арбитража», – также полагает А. Полищук.

При этом эксперты, оценивая будущее текущего конфликта, отмечают, что и для «Газпрома» ситуация может сложиться не лучшим образом. Если ни одна сторона не пойдет на уступки, то вполне вероятно, что вновь будут перебои в поставках природного газа в Европу. А учитывая тот факт, что монополия и так испытывает давление со стороны потребителей из-за высокой разницы контрактных и спотовых цен, невыполнение обязательств может критично отразиться и на объемах реализации, и на контрактных условиях.

В случае же предоставления Киеву скидки «Газпром» также рискует проиграть, но на этот раз уже в цене. В настоящее время Украина не только обеспечивает 70 % (116 млрд куб. м) транзита российского газа, но и является одним из крупнейших потребителей «Газпрома». В 2010 г. концерн поставил своему ближайшему соседу около 36 млрд куб. м газа. Предоставление даже 15-процентной скидки может сократить чистую выручку «Газпрома» от реализации природного газа на 2,1 %, или на 1,4 млрд долл. ежегодно.

Украинские эксперты в целом солидарны со своими российскими коллегами и также полагают, что, заявляя о необходимости пересмотра газовых кон-

трактов, Киев просто пытается надавить на Россию. «Теоретически Украина может заставить россиян пересмотреть газовые договоренности» за счет ликвидации «Нефтегаза», считает народный депутат, член Комитета Верховной Рады Украины по вопросам ТЭК, ядерной политики и ядерной безопасности А. Гудыма. «Теоретически этот путь возможен, поскольку договор по закупке российского газа заключался “Нефтегазом”». Если он будет ликвидирован, тогда его надо перезаключать. Это будет основанием, чтобы ставить вопрос перед россиянами. Однако надо учесть, что «не так сильна наша власть, чтобы выяснять отношения с Россией», добавляет политик.

Кроме того, отмечает А. Гудыма, осложнить запланированный процесс реструктуризации «Нефтегаза» может его крупная задолженность – в свое время концерн даже хотели признать банкротом. Для того чтобы Европа дала кредиты на реконструкцию украинской газотранспортной системы (ГТС), необходимо превратить НАК «Нефтегаз» в госпредприятие, 100 % которого будет принадлежать государству и которое будет заниматься исключительно транспортировкой газа. В то же время надо решить вопрос, кто будет оплачивать долги «Нефтегаза» в случае его ликвидации.

В свою очередь директор украинского филиала Института стран СНГ В. Корнилов полагает, что Киев не получит скидку на газ, просто ликвидировав «Нефтегаз». Говоря о реструктуризации компании, Украина хочет надавить на Россию, полагает он. «Мы все прекрасно знаем, как ликвидируются предприятия. В любом случае все обязательства данного предприятия должны быть выполнены или перейти правопреемнику», – уверен В. Корнилов.

Эксперт по международным вопросам, заместитель генерального директора Центра Разумкова, бывший заместитель министра иностранных дел Украины В. Чалый констатирует, что «независимо от того, кто будет находиться у власти в нашей стране, при таком централизованном и даже авторитарном режиме в России, Украине будет сложно разговаривать в условиях асимметричных отношений. И всегда эти отношения будут сочетанием партнерства, конкуренции, а иногда и конфликтности.

Сейчас мы наблюдаем очередной этап изменения климата этих отношений. Россия уже готовит соответствующую информационную кампанию (что часто называют информационной войной), задействовав механизмы, которые мы видели, когда готовилась позиция по президенту Беларуси А. Лукашенко со стороны России. То есть давление увеличивается. Несомненно, те декларации новой власти, которая сделала серьезные уступки в сторону России, на сегодня исчерпали свой потенциал. Года хватило для того, чтобы мы снова вернулись в состояние, которое было при предыдущем президенте.

По следующим этапам изменения климата отношений, определенных обострений, которые состоятся в ближайшие дни, а особенно в контексте президентской кампании в РФ. Ведь фактор Украины там все еще используется, хотя и в меньшей степени. Энергетическое сотрудничество остается одним из

чувствительных вопросов. Эта тематика обостряется зимой, в период отопительного сезона, а с недавних пор оказалась под придирчивым вниманием наших партнеров по ЕС. Для них не важно, кто является инициатором напряженных ситуаций – для них важен результат. Поэтому во время предыдущих кризисов и Украина, и Россия понесли имиджевые потери в ЕС. Сегодня вопреки заявлениям и резкой публичной перепалки с обеих сторон возможности урегулирования ситуации остаются. Есть механизмы и политического характера (переговоры на высшем уровне, использование межгосударственных соглашений), и механизмы судебного разбирательства.

Позиция украинской власти сегодня слаба, поскольку нет консолидации внутри страны. К сожалению, сегодня власть не использует механизмы ни парламентских решений, ни позиции оппонентов, которые могли бы быть дополнительным аргументом в переговорах. Информационная линия также мало отличается от того, что мы наблюдали накануне кризисов прошлых периодов. Поэтому я уверен, что не будет вопросов и проблем с транспортировкой газа в Европу, так как созданы превентивные механизмы. Ни Украине, ни России не выгодно такое развитие ситуации.

Относительно спора об объемах поставок газа эксперт считает, что он будет длиться долго. Украине на самом деле не нужны такие объемы газа. Мы все понимаем важность рынка для «Газпрома». Мы заинтересованы в стабильном снабжении. Но такая жесткая позиция России является недальновидной. Ведь так или иначе есть объективные обстоятельства, и Украина просто не сможет дальше развиваться в таких условиях. Вопросы энергосбережения, диверсификации поставок, альтернативных источников топлива нужно было реализовывать уже вчера. Тем не менее, никогда не поздно. Конечно, это не будет происходить так, как сегодня об этом говорит правительство. Для того чтобы кардинально уменьшить эти поставки, нужно вложить миллиарды гривен, воплотить в жизнь программы и концепции, существующие на бумаге. Если их воплотить в жизнь, то к 2030 г. Украина сможет выйти на минимальное снабжение со стороны России и обеспечивать себя самостоятельно энергетическими ресурсами. Это реально, но требует не только вложения средств, но и последовательной государственной позиции. Многим это невыгодно. Невыгодно тем, кто в доле от прибыли и сверхприбыли от поставок газа, тем, кто часто защищает интересы России, а не Украины, даже находясь на ключевых постах в Украине.

Поэтому сегодня еще раз встает серьезный вопрос выбора. Большого оптимизма у меня нет. Но в целом звучат правильные декларации Президента Украины и правительства, но они требуют дальнейшего подтверждения. Или это игра накануне компромиссных решений, или все-таки долгосрочная позиция – увидим в ближайшие месяцы».

Директор Института политического анализа и международных исследований С. Толстов считает, что стадия обострения между Украиной и Россией не

обязательно перейдет в стадию экономической войны. Российская позиция жесткая и ориентирована на то, чтобы использовать экономический кризис для консолидации стран бывшего СССР и поощрение других стран к участию в российских интеграционных проектах. Поскольку Европейский Союз и США сейчас имеют значительные экономические проблемы, российское руководство пытается использовать этот момент.

Что касается нынешних газовых контрактов, эксперт убежден, что они не просуществуют долго, поскольку для Украины они совершенно абсурдны. Контракты не дают украинской стороне никакой возможности для их коррекции. Все привилегии и иммунитеты закреплены за «Газпромом».

Украина и Россия на протяжении 2000-х годов подписали множество документов, правовой статус которых четко не указан. Их никто не денонсировал, но и на которые украинское правительство ранее не делало акцент и требовало их соблюдения. Это – очень сильный ход, поскольку позволяет четко определить, что газовые контракты 2009 г. им противоречат. Если они противоречат документам, имеющим большой юридический вес – это существенные основания для того, чтобы требовать их отмены или изменения.

В контексте ликвидации «Нефтегаза» как субъекта украинско-российских газовых отношений С. Толстов акцентирует внимание на том, что Украина вошла в Энергетическое сообщество, декларируются намерения имплементации европейского законодательства, которое четко определяет статус компаний, занимающихся добычей, поставкой и торговлей газом. В правительственной программе эти моменты также были учтены. Поэтому сейчас исключительная возможность поддать вопрос газовых контрактов сомнению и создать ситуацию, в которой они перестанут действовать путем ликвидации «Нефтегаза» и его реорганизации. Это моменты внутреннего законодательства. Конечно, «Газпром» может поставить вопрос о правоприменности, однако это определяется национальным законодательством.

Сокращение объемов закупок российского газа является сложным вопросом: по контрактам возможны санкции, то есть Украина должна платить за объем газа, который составляет 80 % от контрактной суммы, независимо от того, принимает она этот газ или нет. Кроме того, контракты не предусматривают возможности реэкспорта, потому что экспортировать Украина может только газ собственной добычи. Поэтому есть ряд моментов, которые существенно запутывают контракты. Вместе с процессом над Тимошенко. Но на сегодняшний день и Азаров, и Янукович четко отметили, что этот судебный процесс направлен на признание правовых аспектов, которые ставят под сомнение ценность данных контрактов. Сама по себе фигура Тимошенко здесь не играет значительной роли.

Все эти нюансы могут заставить российское руководство пересмотреть свою позицию и пойти на новый раунд переговоров с Украиной и заключения новых сделок.

Относительно энергетической войны с перспективой сокращения или блокирование транзита газа через Украину. Нежелательность этого сценария признается и украинской, и российской стороной. В этой ситуации многое будет зависеть от того, будет вторая волна экономического кризиса, и насколько глубокой экономической рецессии она будет. Кроме того, это будет зависеть от дальнейшей динамики цен на нефть. Если кончится война в Ливии, а на Западе начнется вторая волна экономического кризиса, цены на нефть упадут, а через некоторое время – и цены на газ. Поэтому «Газпрому» сейчас не выгодно энергетическая война, для Украины же она будет означать кризис и в торговле в рамках СНГ.

Глава правления Альянса «Новая энергия Украины» В. Боровик считает, что нынешняя ситуация легко может перейти в стадию войны. Все будет зависеть от украинской стороны. На начальной стадии, когда начались переговоры и была создана рабочая группа, нужно было оформлять представления в арбитражный суд. Мы упустили шанс сделать это летом, когда нужно было в большом количестве потреблять природный газ, когда был запас до начала отопительного сезона. Сейчас все равно нужно это делать. Хотя это может привести к определенным недоразумениям между Украиной и Россией. Например, немецкие, итальянские и греческие компании вопросы изменения контракта рассматривают исключительно в экономической плоскости – никаких политических катаклизмов между Германией, Италией, Грецией и Россией не происходит. У нас же это почему выносится на уровень страшного конфликта, газовой войны, холодной или горячей войны. Это неправильно. Нужно отделить экономику от политики в энергетическом секторе.

В вопросе разделения «Нефтегаза» на отдельные компании все зависит от того, в каком формате это будет происходить. Это идея не руководства Украины – это дорожная карта и начальные договоренности, подписанные предыдущим правительством с потенциальным инвестором в газотранспортную систему Украины при посредничестве Еврокомиссии в Брюсселе. Тогда было четко написано, что нужно разделить в соответствии с европейскими стандартами поставки, транспортировки и добычи газа – это должны быть три различные независимые компании, три разные векторы развития в газовом секторе Украины. На этой основе «Газпром» не пускают на европейский рынок газоснабжающих компаний, так как он не соответствует этим критериям. Если разделение «Нефтегаза» на отдельные компании проводится на европейской основе, то это правильный шаг, который необходимо было осуществить уже давно.

Ведущий эксперт энергетических программ Центра Разумкова: В. Омельченко не согласен, что Украина и Россия готовятся к газовой войне. Обе стороны понимают, что повод для нее создает негативный фон для стран Европейского Союза, которые внимательно следят за этим процессом. Украина дала понять, что нынешние контракты для нее невыгодны, но она их будет исполнять до подписания новых контрактов. Это – сугубо правовой спор меж-

ду двумя сторонами, который пока нельзя рассматривать в таких жестких терминах как «газовая война».

Идея разделения НАК «Нефтегаз» на отдельные компании не нова, констатирует эксперт. Она четко сформулирована в программе реформ Президента Украины в 2010 г. Кроме того, Украина взяла на себя соответствующие обязательства при вступлении в Европейское энергетическое сообщество. Главная цель этого разделения – повышение качества корпоративного управления компании, создание более конкурентного и прозрачного газового рынка. Это – правильная цель.

Но ошибочно считать, что реформирование НАК «Нефтегаз» заставит Россию пересмотреть контракты. Эти действия не влияют на Россию и ее стратегические цели, которые она связывает с этим контрактом. Условия, на которых Россия согласится пересматривать контракты, неоднократно четко озвучивались: во-первых, вступление Украины в Таможенный союз (что фактически является включением Украины в сферу российского влияния), во-вторых, поглощение НАК «Нефтегаз» «Газпромом». Это – два основных условия России по пересмотру контрактов, которые являются абсолютно неприемлемыми для украинской стороны. Поскольку это уже политический шантаж. Украинская власть прекрасно понимает, что это будет означать создание мощного плацдарма для дальнейшего поглощения наиболее привлекательных не только энергетических активов Украины, но и промышленных, которые зависят от поставок энергоносителей.

Оценивая дальнейшие варианты развития нарастающего конфликта, большинство экспертов, хоть и с осторожностью, не исключают возможность нового газового конфликта. Европейские потребители между тем уже забеспокоились, вспоминая холодные времена зимы 2006 г. Недаром Россия ускорила реализацию новых проектов по транспортировке газа в Европу в обход Украины. За последние два относительно спокойных года «Северный Газпром» совместно с немецкими инвесторами построил «Северный поток» (Nord Stream AG), заполнение газом которого начнется уже сейчас, а запуск запланирован на конец 2012 г.

Впрочем, вполне возможно, что дальше закрытого торга между сторонами, отдельные положения которого становятся достоянием общественности, дело не пойдет. По крайней мере, тот же самый Н. Азаров, нарушивший спокойствие в конце прошлой недели, накануне поспешил успокоить потребителей, заявив, что исключает начало новой «газовой войны» с Россией.

«Никто никогда не дождетсЯ никаких войн, в том числе “газовых”, с нашим стратегическим партнером, с Россией», – заявил он. Он признал, что у Киева с Москвой есть разногласия по поводу газовых соглашений, которые Украина считает для себя невыгодными, но пообещал их неукоснительно исполнять, пока не будут достигнуты новые договоренности.

О. Ворошилов, канд. іст. наук, старш. наук. співроб.

Объединительные тенденции в среде украинских политсил в освещении СМИ

До очередных парламентских выборов, назначенных на 28 октября 2012 г., осталось чуть больше года. Но, несмотря на имеющийся у политических игроков запас времени, по мнению политологов, избирательная кампания уже началась.

С какими вызовами сталкиваются сегодня ключевые политические игроки и их избирательные штабы?

Согласно данным последних социологических исследований, за последний год уровень доверия ко всем политикам и институтам власти, за исключением церкви, значительно снизился.

В частности, такие результаты были получены в результате национального исследования «Омнибус», проведенного компанией TNS в Украине (представитель мирового лидера в области маркетинговых исследований «на заказ» – компании TNS) в июле 2011 г.

Отмечается, что за период с августа 2010 г. по июль 2011 г. больше всего рейтинг понизился у Партии регионов (с 29,5 % до 20,3 %), хотя по-прежнему остается самым высоким, и партии «Сильная Украина» С. Тигипко (с 8,8 % до 1,9 %).

Ныне преодолевают трехпроцентный барьер на выборах в Верховную Раду только четыре партии: Партия регионов (20,3 %), «Батьківщина» (14,7 %), «Фронт змін» (9,1 %), а также Коммунистическая партия Украины (3,4 %).

Остальные партии, согласно опросу, трехпроцентный барьер не преодолевают. Так, за партию С. Тигипко «Сильная Украина» готовы проголосовать лишь 1,9 % респондентов. Партию В. Кличко УДАР готовы поддержать 1,8 %. Партию «Свобода» О. Тягнибока готовы поддержать 1,6 %. «Нашу Украину» – 1,2 %. Народную партию В. Литвина – 0,8 %. Партию зеленых Украины – 0,6 %. УНП – 0,3 %. СПУ – 0,2 %.

Хотя, по данным еще одного соопроса, проведенного Центром Разумкова с 10 по 17 августа 2011 г., преодолеть 3 % барьер могли бы также партия УДАР В. Кличко (4,6 % всех опрошенных или 5,7 % тех, кто намерен принять участие в голосовании), ВО «Свобода» (3,5 % и 4,9 % соответственно), а также «Сильная Украина» (4,5 % и 5,5 % соответственно).

Что касается Партии регионов, то падение ее рейтинга было вполне прогнозируемо – придя к власти, ПР лицом к лицу столкнулась с необходимос-

тью решать до недавнего времени громко озвучиваемые ею проблемы. Имплементировав под давлением ряда внешних и внутренних факторов ряд губительных для своего рейтинга инициатив («харьковские соглашения», повышение тарифов на коммунальные услуги, принятие нового Налогового кодекса, законопроекта, постепенно повышающего возраст выхода на пенсию и др.), партия власти, по мнению многих обозревателей, уже прошла «точку невозврата».

Ситуация для «регионалов» усугубилась еще и тем, что эти непопулярные, но во многом необходимые шаги, были сделаны без соответствующего информационно-пропагандистского сопровождения. Электорату не были должным образом разъяснены мотивы и долгосрочные последствия принятия этих непопулярных решений.

В результате электоральная база ПР по сравнению с 2007 г. снизилась в полтора-два раза.

Что предпринимает в данных условиях Партия регионов?

Одним из путей расширения электоральной поддержки «регионалы» рассматривают в том числе и присоединение к «Регионам» ряда политических сил. Как заявил в начале сентября на пресс-конференции в Луганске глава фракции Партии регионов А. Ефремов, в перспективе возможно присоединение к ПР нескольких политических партий. «Мы должны понимать, что если наше государство будет развиваться дальше стабильно, то от этого выиграют все», – заявил он.

Следует отметить, что первой влиться в Партию регионов изъявила желание «Сильная Украина» – 16 августа Н. Азаров и С. Тигипко объявили о грядущем объединении возглавляемых ими партий.

Лидеры политсил объяснили, что объявление инициативы не означает одномоментного слияния партий и что процесс займет минимум два месяца. Сначала создадут рабочую группу по объединению, далее состоятся съезды обеих партий, а завершит дело объединительный съезд.

Для многих данное заявление прозвучало довольно неожиданно. Безусловно, возможность подобного сценария политологи допускали с момента вхождения лидера «сильных украинцев» в состав Кабмина. Но хороший результат С. Тигипко в президентской кампании и сравнительно неплохие рейтинги возглавляемой им политсилы способствовали сдержанности подобных предположений. Никто не спешил преждевременно сбрасывать со счетов шансы вице-премьера на сольную политическую карьеру.

По мнению же обозревателя «Зеркала недели» А. Мустафина, данное заявление С. Тигипко прозвучало «слишком резко» даже для однопартийцев. Так, заместитель председателя партии К. Бондаренко уверяет, что это «всего лишь» начало внутрипартийной дискуссии, результат которой не предопределен. А еще один зампред «Сильной Украины» А. Кужель говорит, что в ПР в любом случае не пойдет.

По словам же главы одесского областного бюро СУ С. Фабрикант, на «внутрипартийную дискуссии» отведено два месяца, при этом «уже сейчас мнения лидеров областных бюро разделились на кардинально противоположные».

Как отмечает газета «Сегодня», фактически руководству партии предстоит позаботиться о том, чтобы предотвратить раскол в партии, который может привести к созданию новой политической силы, склонной поддержать скорее оппозицию, нежели власть.

Официальным объяснением слияния послужило стремление объединить усилия во имя осуществления президентского курса реформ. «Для того чтобы мощно поддержать реформы, которые начал Президент Украины с целью повышения уровня жизни людей, все граждане, политические и общественные организации, стремящиеся к этой же цели, должны объединиться», – гласит общее заявление двух лидеров.

В данной связи обозреватель «Подробностей» отмечает, что «с учетом того, что С. Тигипко и без каких-либо объединений уже почти полтора года работает в правительстве именно над реформами, “своевременность” подобного порыва несколько удивляет». Впрочем, сам заместитель Премьера думает, что «входя в партию власти изнутри, разрабатывать и внедрять решения будет легче».

По поводу того, кто больше выигрывает от вероятного слияния «Сильной Украины» и Партии регионов, мнения наблюдателей разошлись. Часть специалистов считает происходящее наиболее логичным вариантом развития ситуации. «Каждая политсила имеет свой серьезный политический электорат. Партия С. Тигипко свободно преодолевает трехпроцентный барьер в парламент, сам Сергей Леонидович имеет неплохой личный рейтинг. Поэтому, объединив свои силы, эти две партии создадут еще более мощную политическую силу на политической карте нашей страны», – считает руководитель компании Research & Branding Group Е. Копатько.

Когда речь заходит о пользе для ПР, оценки по большей части едины – главной партии власти подобное слияние, скорее всего, пойдет на пользу.

Кроме прочего, как отмечает «Зеркало недели», следует учитывать тот факт, что «еще полгода назад самостоятельное участие “Сильной Украины” в выборах казалось возможностью собрать голоса тех, кто за ПР не проголосует в любом случае, в копилку будущего парламентского большинства. Теперь на “тигипковцев” стали смотреть в первую очередь как на конкурентов, способных переманить пусть небольшое, но все-таки заметное число избирателей, готовых выбирать между ПР и СУ. А на “слияние” с партией вице-преьера – как на способ решения возникшей проблемы».

Еще более перспективно данное сотрудничество может выглядеть в свете следующих президентских выборов. Если В. Янукович пойдет на второй срок (а пока нет оснований в этом сомневаться) – одним конкурентом для него становится меньше. С другой стороны, привлечение «молодого и перспективно-

го» политика «европейского образца» может стать символом курса ПР на обновление.

Кроме того, обозреватели прогнозируют, что объединение «регионалов» с «СУ» скажется уже на следующих парламентских выборах. Основная цель, которую ставит перед собой ПР на выборах 2012 г., – завоевать парламентское большинство. Вероятно, при помощи С. Тигипко добиться этой цели ей будет проще – во-первых, уменьшается число конкурентов на выборах, которые могли бы оттянуть часть целевой аудитории ПР, во-вторых, есть шанс претендовать уже на голоса, «зарезервированные» за «Сильной Украиной» – например, в центральном регионе страны (хотя автоматическое суммирование рейтинга двух политсил маловероятно).

«Партия регионов, бесспорно, усилила свой статус, и это очень удобный момент, чтобы начать модернизацию под выборы 2012 г.», – допускает директор компании персонального и стратегического консалтинга Berta Communications Т. Березовец. (Но тут многое зависит от обещанной С. Тигипко роли в будущей общей партии).

По мнению же научного директора Школы политической аналитики Киево-Могилянской академии А. Гараня, это имиджевый шаг для Партии регионов. «И возможно даже, что это слияние каким-то образом ослабит позиции пресловутых “ястребов” из ультра-пророссийского крыла Партии регионов, таких, как, скажем В. Колесниченко и другие. Но решающей роли представители “Сильной Украины” все равно играть не будут».

А по словам председателя правления Центра «Социовымир» С. Тарана, «в действительности все очень просто. Для Партии регионов очевидно, что на парламентских выборах существует огромная проблема с первым номером списка. Если этим первым номером будет Н. Азаров, то, поскольку значительная часть негатива за так называемые реформы ложится именно на него, шансов на успех у Партии регионов не будет. Поэтому стратеги «регионалов» решили, что список Партии регионов на следующих парламентских выборах должен возглавить именно С. Тигипко, относительно популярная личность из среды провластной элиты. Никакой другой кандидатуры в среде Партии регионов просто нет».

По мнению же политолога В. Никитина, для «регионалов» присоединение «Сильной Украины» будет иметь не столько практическое, сколько символическое значение. Присоединив к себе СУ, а в дальнейшем еще несколько партий, ПР может создать видимость обновления перед выборами, видимость растущей поддержки со стороны населения.

Именно потому, кстати, в ПР планируют и другие «поглощения» – кандидатами называют, в частности, «народников» В. Литвина и «единоцентристов» В. Балогги.

Так, по мнению директора GMT Group А. Луценко, поглощение «Регионами» других политических сил – не что иное, как поиск амортизатора на буду-

щих парламентских выборах. Следующими, прогнозирует эксперт, могут стать Социалистическая партия Украины, «Единый центр» В. Балог и даже Радикальная партия О. Ляшко.

«Политтехнологическая логика для меня абсолютно понятна: “Сильная Украина” как проект потеряла привлекательность, и чтобы не потерять ее до конца имиджевый состав ее переводится в Партию регионов. Это является в некотором смысле электоральным амортизатором для Партии регионов. Я думаю, что сила С. Тигипко была первой, но не последней, потому что для Партии регионов я бы искал еще пять-шесть амортизаторов. Они конечно более мелкие, но они нужны. Ходят слухи самые разные, говорят и про социалистов, и про В. Балогу, и даже про радикальную партию О. Ляшко. Таких партий еще нужно несколько. Очевидно, что они в плане амортизаторов не будут такими качественными, но тут уже будут брать лицами, мне кажется, которые раскрученные. Прогнозировать можно саму тенденцию», – рассказал политолог.

Хотя высказывается и точка зрения, допускающая, что антирейтинг вице-преьера-реформатора ударит по позициям президентской силы. «Я сомневаюсь, что это какие-то дополнительные очки даст Партии регионов, скорее всего, минусы. Ведь именно с С. Тигипко сегодня ассоциируется целый ряд непопулярных реформ», – убежден нардеп от КПУ А. Голуб.

Что касается оценок выгод «Сильной Украины» (ныне в партии, по словам ее руководства, состоит около 100 тыс. человек) от данного слияния, то отмечается, что представители «Сильной Украины» становятся членами партии власти. Некоторые из них вдобавок получают возможность попасть в парламент (вопрос об их включении в избирательные списки «регионалов», очевидно, будет оговариваться при подготовке к слиянию). Расплачиваться за это, скорее всего, придется полным растворением «Сильной Украины» в Партии регионов. При этом, возможно, далеко не всем аппаратчикам СУ найдется место в аппарате объединенной партии.

Ориентиры же «регионального» будущего С. Тигипко сейчас определить довольно сложно. Разные эксперты воспринимают ситуацию по-разному. Одни считают решение вице-преьера ошибкой, которая хоронит его персональную политическую карьеру. «Это решение уникально, поскольку я не знаю случаев в европейской практике, когда человек получает на президентских выборах 12 %, а потом сам же хоронит свою политическую карьеру, входя младшим партнером в какую-то более крупную партию», – отмечает директор Киевского центра политических исследований и конфликтологии М. Погребинский.

Другие же специалисты допускают, что для С. Тигипко такой вариант достаточно выгоден: партостроительными работами он занимался не очень усердно, рейтинг «Сильной Украины» полз вниз, да и на его популярности должны были сказаться реформы, вроде той же пенсионной. Теоретически, подобный шаг выглядит вполне логично – особенно, если в Партии регионов узаконят-таки поднятие проходного барьера до 5 %.

В целом же в комментариях политологов по поводу возможных выгод, которые от слияния получит лично С. Тигипко, можно проследить два основных направления. Одни полагают, что плата за целую партию, приведенную в ПР (пусть даже у этой партии большие проблемы с рейтингом), должна быть довольно высокой. В обмен на СУ, согласно этой версии, ее лидер может получить пост Премьера или даже – в перспективе – рассчитывать на то, что его выдвинут на роль преемника В. Януковича на посту Президента. Подобную точку зрения высказал, в частности, политолог В. Карасев. «Не исключено, что С. Тигипко могли пообещать пост Премьер-министра, – считает эксперт. – Но этим не ограничивается предложение, я думаю, что к 2015-му году на президентские выборы ему могли предложить пост правопреемника В. Януковича».

Другие, однако, считают, что позиция лидера СУ в торге с «регионалами» не гарантирует ему высоких дивидендов. По их мнению, бывший кандидат в Президенты может рассчитывать лишь на сохранение статус-кво: дальнейшее пребывание во власти и гарантии для своего бизнеса.

А вот непосредственным соперникам С. Тигипко на поле «третьих сил» объединение ПР и «Сильной Украины» пойдет на благо. Эксперты подчеркивают, что уход с предвыборного поля «Сильной Украины» освобождает пространство для маневра для других проектов, претендующих на симпатии схожей аудитории. Считается, что больше прочих от такой перемены выиграет А. Яценюк (и он же тогда станет претендентом на выход во второй тур президентских выборов, если единственное, что изменится, – это невозможность баллотироваться для Ю. Тимошенко). Неплохи также шансы повысить свои показатели у партий В. Кличко и, возможно, В. Кириленко и А. Гриценко. Наконец, некоторая часть «третьего» электората может уйти не к Партии регионов, а к «старым» проектам национально-демократического толка.

Впрочем, сам лидер партии «Сильная Украина» С. Тигипко в конце августа в интервью телеканалу «Интер», отвечая на вопрос, поняли ли его решение об объединении партийцы, заявил, что решение об объединении партии с Партией регионов еще не окончательное. «С партийцами мы начали дискуссию. Это еще не какое-то окончательное решение. Мы начали диалог, начали разговор об этом», – подчеркнул С. Тигипко.

Следует отметить, заявление лидера «Сильной Украины», что его партия еще не приняла окончательное решение о присоединении к Партии регионов, после того когда было официально объявлено об объединении партий, политолог В. Карасев считает правильным тактическим ходом.

«С тактической точки зрения – это правильно, чтобы не было впечатления, что он (С. Тигипко) очень хочет сливаться, и этим набить себе цену. Во-вторых – есть определенные сомнения в самой партии “Сильная Украина”. Есть сомнения – поддержит ли электорат, не потерял ли будет электорат. И есть также определенная борьба оборонительная С. Тигипко от донецкого ядра

Партии регионов, потому что проблема не в слиянии “Сильной Украины” и Партии регионов, а проблема в трансформации Партии регионов в полноценную партию власти», – заявил политический эксперт.

В последнее время украинские политологи много рассуждают по поводу того, какая политсила может последовать «объединительному» примеру СУ, заявив о грядущем слиянии.

В данном контексте довольно смелый прогноз высказал руководитель социологической службы «Украинский барометр» В. Небоженко, который считает, что в ряды Партии регионов следом за партией «Сильная Украина» С. Тигипко могут войти «Фронт змін» А. Яценюка и даже «Свобода» О. Тягнибока. «Все проекты, которыми руководит оппозиция или те политики, на которых рассчитывает Партия регионов, – С. Тигипко, А. Яценюк и даже “Свобода”, – могут стать жертвами интеграционных процессов, которых требует Партия регионов. Да, даже “Свобода” или ее часть... Потому что за все нужно платить. Им дали возможность за счет оппозиции подняться, теперь их очередь помогать Партии регионов на парламентских выборах», – отметил эксперт.

«А что думал А. Яценюк? Ему дали возможность собрать голоса по всей Украине, когда Партия регионов имитировала электоральный плюрализм во время президентской кампании. Они (“Фронт змін”, “Свобода”) два года пользовались самыми дорогими телеканалами Украины при полном уничтожении доступа оппозиции к официальным СМИ», – утверждает В. Небоженко.

Однако партии с низким рейтингом, по словам политолога, не будут вступать в Партию регионов. «Партии, которые имеют очень маленький процент, не могут объединяться с большими партиями, поскольку это свидетельствует о кризисе партии. Если к Партии регионов, которая имеет 25 % электората, присоединить, например, В. Литвина, который не имеет процента электората, то это свидетельствует о страшном кризисе Партии регионов, а не о неудаче В. Литвина», – отметил В. Небоженко.

Хотя, как отмечает руководитель Центра прикладных политических исследований «Пента» В. Фесенко, Председателю Верховной Рады В. Литвину было бы выгодно объединение его Народной партии с Партией регионов. Вместе с тем эксперт отметил, что пока об объединении Партии регионов с Народной партией речь не идет, поскольку это только заявления В. Литвина. Но политолог считает, что это выгодно В. Литвину, поскольку позволяет ему и многим его соратникам получить места в списке провластной партии. «Главный интерес – это мажоритарные округа», – заявил В. Фесенко.

Сам же В. Литвин уточняет, что «речь не идет о том, чтобы влиться, речь может идти об объединении». Об этом он, в частности, сказал, отвечая на вопрос, готова ли Народная партия влиться в ПР.

При этом спикер ВР подчеркнул, что вопрос объединения должен решаться на основе диалога, который должен состояться непосредственно в ПР и,

прежде всего, в партии, лидером которой он является. Глава НП напомнил, что дискуссия об объединении с ПР ведется с внеочередных парламентских выборов, которые состоялись в 2007 г.

Обсуждают политологи и возможность объединения Партии регионов и «Единого центра» В. Балоги.

Так, один из лидеров ЕЦ, политолог В. Карасев, комментируя заявление главы ЕЦ В. Балоги о готовности обсуждать возможность слияния партий, отметил, что слияние «Единого центра» и Партии регионов возможно лишь в том случае, если ПР найдет в себе силы кардинально изменить себя изнутри. «Любое обсуждение всегда целесообразно. Обсуждение – это и начало, и середина, и конец любого цивилизованного публичного демократического процесса. Другое дело, что обсуждать, как и каковы будут результаты. Но результат всегда начинается с обсуждения», – подчеркнул В. Карасев.

Он считает, что «ПР зависла в образце партии 2006–2007 гг. – пророссийской, иногда даже радикально пророссийской. Но так и не стала полноценной партией власти с государственным видением украинской политики». Отвечая на прямой вопрос, видит ли он себя членом ПР, В. Карасев сказал, что «все зависит от того, о какой Партии регионов идет речь... Если речь о нынешней ПР, то нет», – подытожил политик.

Сам же лидер «Единого центра» В. Балога заявил, что в середине партии не обсуждали вопрос о возможном объединении с Партией регионов – все зависит от нового избирательного законодательства. «У нас в “Едином центре” этот вопрос не стоял. И скажу честно – рано думать о том, с кем объединяться и куда идти. Единственное, что мы решили четко, – если будет смешанная система выборов, то мы будем участвовать в выборах, то есть половину задачи решили, а остальное будем решать после принятия избирательного закона», – заявил он в эфире «5 канала».

Следует также отметить, что объединительные тенденции проявляют себя и в других сегментах украинского политического спектра.

Так, в конце августа лидер Европейской партии, нардеп от НУ – НС Н. Катеринчук заявил, что возглавляемая им политсила готова объединиться с партией «Гражданская позиция».

«С “Гражданской позицией” А. Гриценко фактически мы готовы к объединению в одну структуру. Если это будет примером для других партий, мы будем это только приветствовать», – отметил он. «Мы договорились с А. Гриценко. На уровне областных руководителей, руководства исполкомов мы уже договорились. Но хотим, чтобы это было более широкое объединение, чтобы это были не только две политических партии или лидеры, а это имело какую-то мощную перспективу», – добавил Н. Катеринчук. Он высказал мнение, что «было бы вполне разумно все же создать один мощный избирательный проект для того, чтобы получить как можно больше голосов в парламенте». «Возможно, большинство», – добавил политик.

А на засіданні новоизбранного Політсовета Соціалістическої партії було прийнято рішення о началі переговорів об об'єднанні лівих партій.

Основою для нього, по словам першого заступника голови СПУ В. Семенюк-Самсоненко, повинна стати саме Соцпартія. На засіданні, котре відбулося 27 серпня під головуванням А. Мороза, члени Політсовета, крім іншого, заслухали інформацію о ході консультацій об об'єднанні з іншими лівими партіями.

Політсовет Соцпартії поручив робочій групі вести переговори, «виходячи з того, що об'єднання – створення єдиної партії – можливо на базі СПУ як бази, котра має краще структурування і представництво во всіх адміністративних одиницях країни».

В. Семенюк-Самсоненко, котра очолила робочу групу, повідомила, що консультації об об'єднанні будуть проводитися з партіями «Народна влада», «Діти війни» (лідер – А. Пачевський), СДПУ і СДПУ (о), а також з іншими силами лівих напрямків. «Пропозицій об об'єднанні від Партії регіонів нам не надходило. Ми будемо об'єднуватися тільки з лівими політичними силами – це питання вирішено на з'їзді СПУ», – підкреслила вона.

По словам В. Семенюк-Самсоненко, метою об'єднання є не тільки спільне участь у парламентських виборах 2012 р., але й формування «альтернативи капіталістам, котрі використовують ліві ідеї».

В цілому ж експерти прогнозують, що політичний ландшафт з наближенням парламентських виборів 2012 р. буде змінюватися, в тому числі і за рахунок об'єднання політсил, або ж їх «поглинання». Крім того, багато вважають, що оскільки виборчі блоки будуть заборонені, такі партії, як, наприклад, Народна (Блок В. Литвіна), Народний рух України, «Наша Україна», не мають шансів подолати виборчий бар'єр. Тому їх лідери пройдуть у парламент по списках більших партій.

Як результат, в Верховній Раді утвориться кілька малих політичних фракцій, котрі будуть співпрацювати з найбільшою фракцією – фракцією Партії регіонів.

Правові аспекти

Н. Іванова, канд. іст. наук, наук. співроб.

Митний кодекс на черзі

Серед документів, прийняття яких заплановано Верховною Радою на осінь поточного року, не останнє місце належить проекту Митного кодексу України, що вже підготовлений до другого читання. Згідно з висновком Головного науково-експертного управління, в законопроекті «Про внесення змін до Митно-

го кодексу України та деяких законодавчих актів України» (реєстр. № 8130-д), внесеному народним депутатом України, головою Комітету з питань фінансів, банківської діяльності, податкової та митної політики В. Хомутинніком, передбачається викладення в новій редакції Митного кодексу України, а також коригування та скасування положень ряду законодавчих актів України з метою вдосконалення національного законодавства та його узгодження з міжнародними правовими нормами. Документ спрямовано на вирішення складного завдання – зробити роботу української митниці прозорою, подолати корупцію в цій сфері та наблизитися до європейських стандартів.

Кодекс значно розширює права імпортера і підвищує їх захист, зокрема передбачена персональна відповідальність посадової особи митниці за неправомірні затримки митного оформлення. Проектом передбачено звільнення декларанта від відповідальності за ненавмисні помилки. Цей пункт, за словами лідера депутатської фракції «Реформи заради майбутнього» І. Рибаківа, «позбавить митників зайвих важелів корупційного тиску на декларантів, коли, придираючись до незначних деталей, окремі “кмітливі” працівники митниці могли вимагати хабара».

Визначається вичерпний перелік документів, що надаються для здійснення митного контролю, основних та додаткових документів, що подаються для підтвердження заявленої митної вартості, а також порядок дій декларанта і митного органу при виникненні спірних питань. Визначені чіткі підстави для відмови в митному оформленні та обов'язки митниці надати вичерпні роз'яснення. Будуть скасовані всі відкріплення і дозволи, і, акредитоване один раз, підприємство зможе оформлятися в будь-якому митному органі. Новелою проекту є визначення правила, за яким шкода, завдана підприємству неправомірними діями посадових осіб митного органу під час проведення перевірки, відшкодовується за рахунок коштів державного бюджету в порядку, установленому законом.

Голова Держмитниці І. Калетник розповів про те, що декларант, за новим кодексом, отримує право задекларувати товари до моменту їх прибуття в Україну, причому під одним кодом можна буде оформляти значну кількість найменувань товарів. Передбачені випадки автоматичного застосування методу визначення митної вартості за ціною договору. Для захисту бізнесу від необґрунтованих повторних оглядів підставою для такого огляду визначена виключно офіційна інформація правоохоронних органів.

Серед іншого кодекс регламентує електронне декларування, яке повністю виключає для підприємця необхідність особистого контакту з митником. Електронне декларування товарів є одним з восьми пріоритетних напрямів реформування митної системи, передбачених Концепцією Державної митної служби України. Цей метод успішно застосовують митниці багатьох країн світу. В Україні, за словами І. Калетника, процедура електронного декларування вже запроваджена. «На жаль, ще не всі документи можуть подаватися в

електронному вигляді. І це значно ускладнює запровадження комплексної програми “Електронна митниця”», — підкреслив голова Держмитслужби.

«Ми пропонуємо внести до нового Митного кодексу норму, яка передбачає можливість для митного брокера подавати в електронному вигляді тільки декларацію. У той же час на брокера покладається вся повнота відповідальності за наявність і достовірність усіх дозвільних документів. У випадку, якщо митне оформлення здійснено за відсутності таких документів, відповідальність нестиме саме митний брокер. До того ж митний брокер повинен бути платоспроможним, щоб мати нагоду покрити всі можливі ризики», — повідомив голова Держмитслужби. Експерти зазначають, що електронне декларування – це суттєве спрощення митних процедур, зменшення їх обсягу; прискорення проходження митного оформлення товарів; чіткі часові рамки проведення митного контролю; істотне зменшення людського фактора.

Також, коментуючи перспективи прийняття нового Митного кодексу, голова Держмитниці зазначив, що це стане важливою складовою економічної реформи.

Варто зазначити, що прийняття в першому читанні даної редакції Митного кодексу стало приводом для хвилювань серед брокерів, імпортерів та дистриб'юторів імпортованих товарів в Україну. Імпортери визнають: найбільші сьогоденні складнощі – завищення митної вартості, штучні обмеження імпорту і непомірні затримки транспорту на кордоні. До речі, на думку деяких експертів, ці проблеми почалися та активно розвивалися після приходу в ДМСУ І. Калетника. У новому варіанті Митного кодексу чітко прописаний перелік документів, які інспектор може вимагати при визначенні митної вартості. Проте імпортери вважають, що проблему різниці між заявленою митною вартістю (зазначеною в декларації) та контрактною врегулювати так і не вдалося.

В. Хомутич зазначив, що нова редакція Митного кодексу поєднала кращі напрацювання двох законопроектів про внесення змін до Митного кодексу України та інших законодавчих актів України (реєстр. № 8130 та 8130-1), розроблені двома авторськими колективами з урахуванням позиції Кабінету Міністрів, Державної митної служби України, народних депутатів та представників бізнесу.

Проте і сьогодні нові митні правила насторожують підприємців. Останні дуже сумніваються, що ситуація зміниться на краще. «Для бізнесу яка різниця, за великим рахунком, який закон. Якщо для всіх гравців ринку умови однакові і закон буде однаковий для всіх – для нас не проблема пристосуватися під ті або інші умови. Головне, щоб країна в стратегічному масштабі не програвала іншим країнам-колегам, тому що якщо буде викривлена зовсім ситуація, то інвестори, наприклад, підуть в іншу країну», — говорить виконавчий директор Європейської бізнес асоціації (ЄБА) А. Дерев'яно.

Учасники ринку зауважують, що якою б конструктивною не була законодавча новація, яку депутати готують у митній сфері, практика показує: кожна

регіональна митниця у своїй роботі керується власним кодексом, далеким від цивілізованого права.

На думку колишнього голови Державної митної служби України В. Скомаровського, найбільша проблема в діяльності ГТСУ – це корупція. «Ми можемо прийняти хоч двадцять митних кодексів, орієнтованих на міжнародний досвід. Проте робота виявиться безглуздою, якщо автори цих документів не зрозуміють суті необхідних реформ. Чинний кодекс на етапі його ухвалення в 2002 р. теж відповідав усім європейським стандартам. З часом вони не особливо змінилися». На переконання экс-голови Держмитниці, чинний кодекс нормально працює, і для ефективної діяльності Державної митної служби в ньому нічого не треба змінювати. «Для нормальної роботи потрібно лише декілька речей. Одна з них – щоб керівники регіональних митниць контролювали роботу на місцях. Якщо виконуються плани і немає скарг від бізнесу, значить, начальник митниці на своєму місці», – зазначив він.

Реформування митниці на сьогодні має ще один важливий аспект, а саме: наполегливе бажання уряду об'єднати митну та податкову служби. За словами Прем'єр-міністра України М. Азарова, «прояви корупції в цій системі та різного роду неефективної роботи демонструють, що чим швидше ми таку організацію проведемо, тим якіснішою буде робота». Ще в березні віце-прем'єр-міністр С. Тігіпко заявив, що країна потребує серйозних кадрових змін у митній і податковій системах.

Водночас І. Рибаків вважає, що об'єднання податкової адміністрації та митної служби «породить нового державного монстра, який лише увімкне зелене світло новим корупційним схемам». Крім того, на думку депутата, злиття цих структур не сприятиме створенню сприятливих умов для розвитку вітчизняного підприємництва та позитивного інвестиційного клімату в країні. «Схоже, що заяви деяких високопосадовців про необхідність створення єдиної податково-митної служби – це лише політичні ігри, єдина мета яких – зосередити в одних руках колосальні ресурси та можливості для безпрецедентного впливу на державні фінанси та бюджетну політику держави».

Підсумовуючи вищесказане, хотілося б зазначити, що реформування митної галузі, як і проведення будь-яких реформ в Українській державі, завжди викликає сумнів щодо доцільності та ефективності їх реалізації. Проте вступ України до СОТ, приєднання країни до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур та Конвенції про тимчасове ввезення дійсно передбачає проведення радикальної митної реформи. Отже, проект нового Митного кодексу викликає ряд запитань, зокрема, чи виправдає він себе перед світовою громадськістю. Тому, оскільки новий Митний кодекс України має стати кроком до світової інтеграції, його остаточному прийняттю повинне передувати широке експертне обговорення для створення реальних механізмів подолання існуючих недоліків у роботі української митниці, і, в першу чергу, подолання корупції.

Актуальна прес-конференція

Н. Половинчак, влас. кор. СІАЗ

Гривня: ювілей і перспективи

У нинішньому році національна грошова одиниця святкує хоч і маленький, але ювілей: гривні виповнилося 15 років – грошова реформа із введення гривні була проведена в Україні згідно з Указом Президента України Л. Кучми та ст. 99 і 102 Конституції України з 2 по 16 вересня 1996 р. Як згадує экс-міністр економіки, экс-голова Держкомісії з регулювання ринків фінансових послуг В. Сулов, українська національна валюта була створена ще 1993 р., проте тоді запроваджувати її не наважувалися з огляду на рекордну інфляцію. «Щороку у десятки разів знецінювалася валюта. Потім поступово вдалося за два роки більш-менш зблизити комерційний і офіційний курси долара і прийти до ситуації, коли можна було запроваджувати гривню», – розповідає В. Сулов.

За 15 років національна грошова одиниця пережила дві серйозні кризи – у 1998 і в 2008 рр., за оцінками фінансистів, за роки свого існування гривня знецінилася майже в п'ять разів, а умови для її подальшого знецінення існують і зараз. Проте сьогодні урядовці та експерти НБУ обіцяють, що гривня буде стабільною і навіть посилюватиме свої позиції. За словами Прем'єр-міністр М. Азарова, цього року «громадяни України і бізнес можуть повністю розраховувати на фінансову стабільність і стабільність національної валюти». Прем'єр також заявив про незмінність політики стабілізації гривні. «Якщо все у нас пройде так, як ми задумали, то за 10 років... будуть ганятися за гривнею, а не за доларом, бо долар – слабка одиниця», – обіцяє М. Азаров.

Перспективи валютного ринку абсолютно стабільні, – підтверджує і регулятор. Як повідомив глава НБУ С. Арбузов, Національний банк не має наміру ні девальвувати національну валюту щодо долара, ні зміцнювати її. «Девальвувати свою національну валюту по відношенню до долара ми не збираємося, щоб не провокувати непотрібну паніку у населення. Це – чітка позиція Нацбанку за курсом, який він не збирається міняти», – заявив С. Арбузов.

Він також нагадав, що платіжний баланс України, від якого безпосередньо залежить курс, урівноважений і залишається позитивним, тому стабільності гривні можуть загрожувати хіба що гіперінфляція і якісь надзвичайні катаклізми на світових ринках. «Тому сьогодні немає підстав як для значної ревальвації, так і для девальвації гривні. Що буде наступного року – буде залежати від ситуації і прогнозів. Але нинішній рік – чітко позитивний. Тому різких коливань курсу не буде», – підкреслив глава НБУ.

Проте незалежні експерти готові підтримати оптимістичні прогнози урядовців лише із цілим рядом застережень: хоча цього року українцям не варто очікувати різкої девальвації гривні завдяки значним валютним резервам Нацбанку і поки що сприятливій світовій кон'юктурі, курс гривні найближчим часом буде залежати, попереджають у ІК Dragon Capital, у першу чергу, від світових цін на сталь і валютної політики Нацбанку.

«Ми очікуємо, що сталь у світі подешевшає на 20–25 % від пікової вартості 2011 р. У такому разі Нацбанк зможе утримати курс гривні від девальвації, незважаючи на попит населення на валюту, який посилиться восени», – зазначає О. Белан, головний економіст ІК Dragon Capital. За її розрахунками, резервів НБУ, які на даний момент становлять 38 млрд дол., може виявитися недостатньо для підтримки курсу гривні тільки в разі різкого зниження цін на сировинних ринках у найближчі два-три місяці. «Показники поточного рахунку країни на цей момент вдвічі кращі, ніж три роки тому, так що навіть при стресовому варіанті розвитку світової економіки гривня девальвує вдвічі менше, ніж це сталося в 2008 р.», – запевнила економіст.

Привертає увагу і зниження середніх залишків на коррахунках українських банків – у серпні рівень ліквідності на міжбанку став наближатися до критичної позначки, відзначають в інвестиційній компанії «Драгон Есет Менеджмент». «Востаннє ліквідність падала до такого рівня (протягом кількох днів залишок коштів на кореспондентських рахунках не перевищував 13 млрд грн при звичайному рівні в 20 млрд грн) перед початком девальвації гривні 2008 р., а мінімум останніх років (10,3 млрд грн) був зафіксований у листопаді 2008 р. Наприкінці серпня ставка овернайт піднялася вище за 13 % при звичайному рівні менше 2 % , що вказує на недостатність грошей в системі», – пояснює ситуацію старший аналітик КУА «Драгон Есет Менеджмент» О. Соболев. За його словами, учасники ринку аргументують зниження залишків бажанням Міністерства фінансів і НБУ призупинити інфляцію і не допустити ослаблення гривні: зниження обсягу вільної гривні у системі покликане обмежити попит на іноземну валюту і зменшити девальваційний тиск, уточнює експерт. «Крім того, ці заходи повинні спровокувати подорожчання кредитів, що в свою чергу дасть змогу розраховувати на уповільнення інфляції», – додав він.

Осінні інфляційні чинники обіцяють стати ще однією проблемою. В принципі, НБУ вважає за можливе утримання інфляції за підсумками 2011 р. на рівні однозначного числа. Як заявив перший заступник голови Національного банку Ю. Колобов, «максимум інфляції вже пройдено, вона буде в межах 10 % за рік». При цьому він відзначив упевненість регулятора в тому, що інфляція знижуватиметься. Втім, експерти не поспішають поділяти оптимізм керівництва НБУ з приводу інфляції.

На позитив Нацбанк надихнула липнева дефляція – споживчі ціни знизилися минулого місяця на 1,3 %. Проте не можна не помітити, що дефляції в липні було досягнуто за рахунок великого зниження цін лише за сезонними «фруктово-овочевими» позиціями, при цьому минулого місяця дорожчали

м'ясо і м'ясопродукти, риба, яйця, хліб, соняшникова олія. Навіть таку не надто переконливу літню стабілізацію цін експерти називають сезонним явищем і пояснюють добрим урожаєм, але вже наприкінці вересня фахівці прогнозують новий виток інфляції – очікують традиційного для України осіннього подорожчання продуктів харчування.

По-перше, чекаємо зростання цін на бензин з огляду на урядовий проект закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо перегляду ставок деяких податків і зборів», поданий на розгляд парламенту, яким передбачено збільшення ставок акцизного збору на бензин, дизельне паливо та інші види товарів.

Очевидно, що наслідком збільшення акцизу на паливо стане зростання ціни бензину, яке спровокує «ланцюгову реакцію» й потягне за собою зростання цін на всі інші товари та послуги (транспортні послуги є істотною часткою в їх собівартості). Залежно від групи продовольчих товарів та умов транспортування стрибки цін на паливо спричиняють подорожчання продуктів до 30 %. Тому наступним після підвищення цін на паливо буде зростання цін на продукти харчування та інші товари, в яких транспортування становить вагому частку собівартості, прогнозує голова Комітету економістів України А. Новак.

Також надбавка до інфляції в останньому кварталі відбудеться за рахунок подорожчання російського газу. Не виключена, – про це заявила заступник глави АП І. Акімова, – можливість підвищення тарифів на ЖКП у зв'язку з початком опалювального сезону – і це теж підштовхне інфляцію. Навіть якщо, як запевняють у Національній комісії регулювання електроенергетики, до кінця поточного року тарифи на газ для населення і теплокомуненерго не підвищуватимуться, ціни на газ для промислових споживачів і бюджетних організацій і далі будуть зростати – їх переглянуть за підсумками III кварталу з урахуванням прогнозної вартості газу в IV кварталі. А подорожчання газу для підприємств може призвести до зростання цін на цілий ряд продуктів харчування.

Урожай овочів цього року створить можливість для України відмовитися від імпорту цієї продукції для забезпечення внутрішнього ринку. За прогнозами Мінагрополітики, у 2011 р. обсяг виробництва плодоовочевої продукції в Україні досягне 8,3 млн т – цей урожай з лишком перекриває внутрішню потребу Україна в овочах (обсяг внутрішнього ринку країни оцінюється в 6 млн 800 тис. т). Щоправда, нагадують експерти, на власне забезпечення овочами України могла перейти вже в минулому році – урожай всіх категорій продукції був зібраний середній або вище середнього і його цілком вистачило б, щоб задовольнити внутрішній попит. Однак ринок розбалансував активний експорт – українські овочі поставлялися на зовнішні ринки, у першу чергу, до Росії, яка через посуху 2010 втратила більшу частину врожаю овочів.

Ігнорувати аналогічні тенденції цього року не варто. Так, за останні місяці значно зросли ціни на соняшник, а попит з боку олійно-жирового комплексу залишається високим. Можна було б очікувати зниження цін після збору ново-

го врожаю соняшнику, але світовий попит на соняшникове насіння невпинно зростає, а український товар є доволі привабливим для іноземних споживачів (протягом останніх двох років Україна забезпечує світовий ринок соняшnikової олії майже на 50 %). Отож, вітчизняні трейдери намагатимуться експортувати максимальну кількість насіння для отримання більшого прибутку.

Не зменшуватимуться, а, навпаки, зростатимуть ціни на молочну продукцію – оператори ринку стверджують, що темпи зниження обсягів виробництва молока в країні набагато серйозніші, ніж це показує офіційна статистика, і прогнозують у країні молочну кризу вже цієї осені. Внаслідок істотного подорожчання молочної сировини зростають ціни на молочні продукти – за останній місяць ціни на твердий сир збільшилися приблизно на 10–15 %, а ціни на масло на тлі високого попиту на ринку й практично цілковитої відсутності імпорту почали рости навіть швидше, ніж ціни на сировину.

Що ж до цін на м'ясо, експерти також очікують їх підвищення з осені – такого високого рівня закупівельних цін не спостерігалось в Україні останні три роки. Навіть недавня тимчасова заборона на експорт українського м'яса до Митного союзу не зможе збити ціни на внутрішньому ринку. Далося взнаки й значне цьогорічне зниження м'ясного імпорту – насамперед свинини.

Отже, незважаючи на високий врожай цього року, беручи до уваги дорожчання газу, електроенергії, підвищення зарплат працівників, зростання транспортних витрат, виробники будуть змушені підвищувати вартість продукції. Проте Прем'єр-міністр України М. Азаров заявляє, що на сьогодні немає економічних підстав для зростання цін на продукти харчування. «Економічних підстав для того, щоб зростали ціни на хліб, цукор, м'ясо, молоко, овочі і так далі, просто не існує», – заявляє він. Водночас експерти вважають, що урядовці дещо применшують масштаби подорожчання харчів в Україні, адже це дуже впливає на показник інфляції, який є серед головних «маяків» під час переговорів із МВФ.

Стримати інтенсивне зростання цін на продукти харчування в короткостроковій перспективі в Україні адміністративним тиском цілком можливо, визнають експерти. Однак, попереджають вони, це зростання, починаючи з березня, може стати основним драйвером підвищення індексу інфляції.

Аналогічні застереження звучать і в контексті можливих спроб ручного регулювання курсової стабільності. Експерти попереджають про можливу «віддачу», що її здатні спровокувати стабілізаційні заходи. «Як показує досвід 2008 р., спроба уряду подолати інфляцію шляхом скорочення ліквідності лише посилила паніку на міжбанківському ринку, коли почалася фінансова криза. Банки перестали довіряти один одному, ставка овернайт злетіла до 40 %, – нагадує О. Соболев, в результаті гривня пережила девальваційний шок, а інфляцію так і не вдалося утримати на низькому рівні».

У цьому ж ключі висловлюється і В. Суслев: подальші перспективи гривні повністю визначаються тим, чи вдасться нам вирівняти баланс товарів та послуг

– поки що не вдається скоротити імпорт, помітно збільшити експорт, і, швидше за все, це приведе до девальвації. «Важливо, як девальвувати. Всі попередні девальвації в Україні були стрибкоподібними. Правильніше було б проводити плавну поетапну невелику девальвацію, ніж чекати, поки вона набуде таких масштабів, як у 2008 р.; треба розрахувати, якою буде траєкторія цієї девальвації, і втрати для економіки будуть, безумовно, меншими. Тим більше, очікується друга хвиля фінансової кризи і те, що в наслідку зміни світової кон'юнктури попит на традиційні товари українського експорту (метал, продукція хімічної промисловості) може знову різко впасти», – наголошує економіст.

Ю. Яснова, влас. кор. СІАЗ НБУВ

Верховна Рада остаточно прийняла пенсійну реформу

У перший же день своєї роботи Верховна Рада України ухвалила проект закону «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» (№ 7455 від 13.12.2010 р.), розроблений Кабінетом Міністрів України. Під час засідання законопроект підтримали 245 народних депутатів.

Закон, підписаний Президентом України, набере чинності з 1 жовтня 2011 р.

Цим голосуванням народні депутати усунули неузгодженості в законі про пенсійну реформу, який був прийнятий 8 липня цього року. Крім терміну набрання чинності, Верховна Рада уточнила в законі ще три положення.

Була вилучена норма про проведення з 1 січня 2012 р. перерахунку пенсій із застосуванням показників середньої заробітної плати за 2006–2008 рр. із застосуванням такого показника за 2009 р.

Також було уточнено, що чоловіки, які досягли 62-річного віку, перебувають на державній, дипломатичній службі чи службі в органах місцевого самоврядування, які отримали на день набрання законом чинності право працювати на займаних посадах після досягнення ними пенсійного віку, зберігають це право.

Депутати вилучили норму, за якою Пенсійний фонд належав до фінансових установ, зберігши за ним статус органу виконавчої влади.

Водночас народні депутати з фракцій «БЮТ-Батьківщина» та «Наша Україна – Народна самооборона» мають намір звернутися до Конституційного Суду щодо конституційності Закону «Про заходи із законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи». Заступник Голови Верховної Ради М. Томенко наголосив, що «стратегія та ідеологія пенсійної реформи є неконституційною і антинародною».

Він зазначив, що влада веде хибний курс, за якого «економіка тримається за рахунок бідних людей і пенсіонерів, де місцеві чиновники тримають свої

місцеві бюджети і свої забаганки реалізують за рахунок поборів з кожного ларька, магазину, ресторану чи підприємства». Опозиція називає закон «неконституційним і антинародним».

Експертна думка

Володимир Лановий, президент Центру ринкових реформ, экс-міністр економіки України, доктор економічних наук:

«Пенсійна реформа обумовлена прагненням влади зменшити витрати держави поточного характеру і збільшити можливості накопичувальної системи як джерела для державних інвестицій в економіку. Тобто за всім стоїть бажання нинішнього керівництва мати додаткові ресурси для будівельних проєктів. А оскільки вони надходять за рахунок кредитів і боргів, то потрібні пенсійні фонди, аби вони на 20–30 років могли профінансувати ці борги, й аби держава в цей час не мала проблем. За рахунок звичайних громадян та пенсіонерів.

Вирівнювання дефіциту Пенсійного фонду не є проблемою взагалі. Заходи, які вживаються, нічого не дадуть для подолання проблеми дефіциту Пенсійного фонду. У нас завжди був цей дефіцит – і в 1992, і 1993 роках.

Вирішення даної проблеми влада бачить у невідвищенні рівня пенсій. Тепер все пояснюватиметься тим, що немає грошей, є дефіцит, а ставки грошей обмежені. За рахунок того, що інфляція, ВВП та відрахування ростимуть, а рівень пенсій буде замороженим, врешті-решт вирівняють цей дисбаланс. Та потім розказуватимуть, що вирівнювання відбулося завдяки пенсійній реформі.

Тут мало реалій – більше демагогічних аргументів.

В нашій країні зараз проходять ті закони, які в інтересах великого капіталу. Газові угоди з Росією не вигідні в першу чергу великому капіталу, тому Президент став проти продовження таких діалогів. Всі економії зарплат, пенсій, соціальної допомоги відбуваються в інтересах саме великого капіталу».

Максим Борода, керівник програми «Соціальна економіка» Міжнародного центру перспективних досліджень:

«Президент підпише даний документ, оскільки пенсійна реформа у будь-якому випадку необхідна. Частина цього закону повністю відповідає програмі реформ Президента. Якщо він взяв на себе такі політичні зобов'язання, то немає сенсу зараз від них відмовлятися.

Питання в тому, що насправді це тільки частина реформи, перший крок. Про структурну реформу, коли змінюється сама система, не йдеться. Поки що відбувається корекція параметрів існуючої системи. Фактично, як була в Україні єдина солідарна пенсійна система, так вона і залишається. Головна дилема пенсійної реформи полягає в тому, коли буде запроваджений другий рівень, тобто обов'язкова накопичувальна складова пенсійної системи. Власне з цього і почнеться реальна реформа, яка зможе змінити умови, на яких функціонує система, і той рівень пенсійного забезпечення, який отримують наші пенсіонери».

(Інформація СІАЗ)

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Міністр аграрної політики та продовольства М. Присяжнюк у рамках візиту до Китайської Народної Республіки зустрівся з міністром сільсько-го господарства КНР Ханом Чанфу. Сторони обговорили перспективи співробітництва в аграрній сфері. Того ж дня керівник Мінагропроду відвідав китайські підприємства та провів зустрічі з бізнес-колами КНР.

У Пекіні М. Присяжнюк узяв участь у засіданні українсько-китайської підкомісії в галузі сільського господарства. На заході передовсім було порушено питання, пов'язане зі створенням спільного агротехнопарку на території Української держави. Цей інноваційний проект об'єднує інвестиційні проекти в галузі АПК, зокрема щодо вирощування зернових і олійних культур, будівництва потужностей з виробництва кормів, проведення досліджень у галузі тваринництва та рослинництва. Окремо делегації обговорили перспективи співробітництва в галузі харчової промисловості, ветеринарної медицини та інженерно-технічного співробітництва, повідомляє прес-служба Мінагропроду (*Агротехнопарк побудує Китай // Урядовий кур'єр* (<http://www.ukrainer.gov.ua/uk/news/agrotechnopark-pobuduye-kitaj/>). – 2011 – 20.08).

* * *

13 українських учених участвуют в экспериментах CERN, касающихся работы с адронным коллайдером. Об этом сообщил заведующий отделом физики высоких плотностей Института теоретической физики им. Боголюбова НАН Украины Г. Зиновьев. По его словам, украинские институты дают хорошие научные знания среднего уровня, однако CERN принимает в свои ряды ученых наивысшего уровня. В то же время, как отметил эксперт, государство практически не стимулирует украинских ученых принимать участие в таких глобальных проектах (*Ирта-факс* (<http://irtafax.com.ua/news/2011/08/2011-08-17-26.html>). – 2011. – 17.08).

Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності

Б. Патон, президент Національної академії наук України та Міжнародної асоціації академій наук, директор Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України, академік НАН України, іноземний член академій наук ряду країн: «У перші роки незалежності під час занепаду економіки наука в Україні зазнала величезних втрат. І це стосується не тільки її матеріально-технічної бази. Майже вдвічі скоротилася кількість наукових

працівників. Була фактично зруйнована галузева наука. До речі, саме в той період науково-технічний супровід базових галузей вітчизняного виробництва взяла на себе Національна академія наук, а до її структури увійшли окремі провідні галузеві організації союзного підпорядкування.

Практично повний розрив існуючих на теренах СРСР науково-виробничих зв'язків призвів до втрати академічними інститутами великого обсягу замовлень та, відповідно, фінансування з боку галузей, насамперед від військово-промислового комплексу. Якщо до розпаду Союзу надходження від госпдоговорної тематики становили загалом по академії близько 55 %, то вже до середини 1990-х років вони зменшилися у кілька разів.

У цих умовах НАН України вдалося, в основному, зберегти свій творчий потенціал, у першу чергу провідні наукові школи. Головне, підтримали на багатьох сучасних напрямках належний рівень досліджень і розробок. І це відбулося значною мірою завдяки підтримці з боку держави.

З іншого боку, набуття Україною незалежності мало й великий позитивний вплив на вітчизняну науку. Насамперед значно оновилася сфера соціальних і гуманітарних досліджень. У НАН були відроджені або започатковані такі наукові напрями, як демографія, соціологія, політологія, українознавство, створені нові наукові установи відповідного профілю. І це було вкрай потрібно для становлення молодій незалежній державі. Важливо й те, що українські вчені отримали можливість вільної інтеграції до світової наукової спільноти. Відчутне кількісне і якісне зростання міжнародних зв'язків, співпраці з провідними зарубіжними науковими центрами стало вагомим чинником підтримки на багатьох напрямках сучасного рівня досліджень в інститутах академії.

Вагоме значення мало надання НАН України статусу вищої наукової установи в державі з правами самоврядності, а також передачу академії всього закріпленого за нею державного майна в безстрокове користування без зміни його форми власності. Це було зроблено ще в січні 1992 р. указом першого Президента України Л. Кравчука, згодом цей статус був визначений і на законодавчому рівні.

За роки незалежності в країні створено досить розвинену законодавчу базу, що регулює сферу науково-технічної діяльності. Водночас слід відверто визнати, що, на жаль, далеко не всі норми прийнятих законів реалізуються на практиці. Це стосується, зокрема, рівня фінансування науки з держбюджету, пільгових умов для інновацій, у тому числі для технологічних парків.

Важливим кроком влади щодо підтримки фундаментальної науки, причому підтримки грантової, на конкурсних засадах, було утворення в 1992 р. за ініціативи НАН Державного фонду фундаментальних досліджень. На сьогодні НАН України наполягає на тому, що цей фонд повинен бути незалежним від будь-якого відомчого впливу, отримувати з держбюджету кошти безпосередньо як їх головний розпорядник. І ці кошти треба значно збільшити, принаймні до рівня 6% від загальних витрат на науку.

Вагому роль відіграє загальнодержавна система адресної підтримки талановитої наукової молоді – це премії, стипендії, гранти на дослідження. Так, з 500 молодих науковців, яким ще в 2000-му були надані на два роки 200 стипендій Президента України та 300 стипендій НАН, понад 60 % продовжують зараз працювати в інститутах нашої академії, кожний десятий з них став доктором, а кожний другий – кандидатом наук.

Також уряд підтримав академію у створенні за участі її провідних інститутів технологічних парків. Ці кроки, як і започаткування в НАН за пропозицією М. Азарова конкурсного відбору та реалізації науково-технічних інноваційних проектів, були спрямовані на більш ефективне залучення вітчизняного наукового потенціалу до модернізації держави. Зараз Програмою економічних реформ на 2010–2014 рр. передбачена реалізація окремих стратегічно важливих національних проектів. Наукомісткість та інноваційність цих проектів мають вирішальне значення.

Важливим для Національної академії наук було рішення про надання їй цільового бюджетного фінансування для закупівлі за кордоном сучасного наукового обладнання і звільнення таких закупівель від сплати податків і мита. Завдяки цьому лабораторно-експериментальна база академії поповнилася понад 130 унікальними приладами. Національна академія наук завжди приділяла пріоритетну увагу науковому забезпеченню технологічного переозброєння виробництва. Останнім часом цією установою ініційовано низку нових державних цільових програм, реалізація яких уже розпочалася і дасть змогу, зокрема, досягти значного заощадження електроенергії завдяки світлодіодним джерелам світла, запровадити широке використання нанотехнологій і наноматеріалів у промисловості, сільському господарстві й медицині.

Водночас в академічних інститутах, у цілому в науковій сфері України накопичено значний інтелектуальний потенціал і науковий доробок, перспективний для широкого практичного застосування. Відтак учені можуть взяти активну участь у реалізації Програми економічних реформ, яку започаткував Президент. Нещодавно академія підготувала та надіслала на його ім'я аналітичні матеріали й конкретні пропозиції з актуальних питань технологічної модернізації окремих галузей економіки, реалізації низки великих науково-технічних проектів.

Наукомісткість та інноваційність усіх проектів, що залучаються до Програми економічних реформ, мають відігравати визначальну роль. Добре зрозуміло, що не існує будь-якої іншої альтернативи побудови економіки, в основу якої покладаються сучасні наукові знання. Завдяки відновленню економічного зростання, справжній модернізації економіки країни та її подальшому сталому розвитку поліпшиться фінансове, матеріально-технічне та кадрове забезпечення вітчизняної науки» (*«Борис ПАТОН: «Наука стане пріоритетом – без цього Україна не матиме майбутнього, на яке заслуго-*

вус'» / Розмови вів І. Гончар // Урядовий кур'єр (<http://ukurier.gov.ua/uk/articlesboris-paton-nauka-stane-prioritetom-bez-cogo-ukray/p>). – 2011. – 6.08).

Діяльність науково-дослідних установ

Б. Патон, президент Національної академії наук України та Міжнародної асоціації академій наук, директор Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України, академік НАН України, іноземний член академій наук ряду країн:

«Створення наукових основ і технології електрозварювання м'яких живих тканин, використання якої в хірургії супроводжується значним підвищенням якості й прискоренням операцій, істотним зменшенням крововтрати і покращенням загоєння ран, стало можливим завдяки об'єднанню зусиль учених і фахівців різних галузей: матеріалознавства, фізики, інформатики, біології та медицини.

Вчені продовжують наукові дослідження й поглиблюють знання про особливості проходження електричного струму через різні живі тканини. Це дає змогу розширяти сферу спеціалізованих хірургічних втручань. Зокрема, вже проведені перші успішні експерименти з приварювання сітківки ока, відпрацьовується технологія зварювання порожнистих органів. Більше того, електрозварювання живих тканин дало потужний поштовх розвитку в інституті медичного матеріалознавства в цілому. Одним з результатів стала розробка технології виготовлення лікарських засобів у формі нанорозмірних частинок. Створено також новий сплав медичного призначення з ефектом пам'яті форми, який має найкращі термомеханічні показники, порівняно з відомими аналогами, що виробляються в США, Японії та Росії.

Серед інших здобутків Інституту електрозварювання – встановлення механізмів формування високоміцних титанових сплавів. Уже освоєно їх вітчизняне виробництво. Причому нове електронно-променеве обладнання, створене в інституті, дало змогу вперше у світовій практиці одержати титанові зливки вагою до 20 т. Чільне місце в інституті посідають дослідження і розробки, спрямовані на вирішення проблем ресурсу та безпеки експлуатації конструкцій, споруд та машин. Виконано великий комплекс робіт з підвищення ресурсу обладнання залізничного транспорту, оцінки міцності та довговічності магістральних трубопроводів, відновлення та подовження експлуатаційного ресурсу діючих мостів тощо.

Також серед впровадження розробок у життя – матеріали і технології зварювання труб великого діаметра з підвищеною товщиною стінки для надпотужних, у тому числі підводних, магістральних трубопроводів, знайшли застосування на Харцизькому трубному заводі в Україні, Віксунському металургійному та Челябінському трубному заводах у Росії. Нові рейкозварювальні машини К 922, які за розробками інституту серійно виробляються Каховським заво-

дом електрозварювального обладнання, працюють не тільки на українських залізницях, а й експортуються до багатьох країн світу, зокрема до Росії, США, Канади, Китаю та Індії («**Борис ПАТОН: “Наука стане пріоритетом – без цього Україна не матиме майбутнього, на яке заслуговує”**» / *Розмову вів І. Гончар // Урядовий кур’єр* (<http://ukurier.gov.ua/uk/articles/boris-paton-nauka-stane-prioritetom-bez-cogo-ukrayn/>). – 2011. – 6.08).

Аерокосмічна і авіаційна галузі

За роки незалежності Україна зберегла наукову та виробничу базу космічної галузі, збільшила досвід у розробці і виробництві ракет-носіїв, космічних апаратів, двигунів, систем управління, командних радіоліній, телеметрії та інших складових цього складного комплексу. Проте подальше існування та розвиток України як авіакосмічної держави, розвиток ракетно-космічних технологій не в останню чергу залежить від якості підготовки кадрів вищої кваліфікації в галузі ракетно-космічної техніки.

Слід відзначити, що космічна діяльність України є складовою частиною міжнародних зусиль з дослідження та використання космічного простору в мирних цілях. Підтвердженням цього є активна участь України в міжнародних космічних проєктах: «Морський старт» – сумісно із Росією, США, Норвегією, «Наземний старт» – із Росією та США, «Дніпро» – із Росією та Казахстаном, «Циклон-4» – із Бразилією, «Вега» та «Галілео» – із Європейським космічним агентством тощо. На зміну жорсткої конкуренції приходить взаємовигідна співпраця і необхідність у нових кадрах, що володіють сучасними знаннями і навичками відповідно до вимог часу.

З урахуванням існуючої проблеми кадрового забезпечення космічної галузі, підготовка фахівців повинна вестись за міжнародними вимогами до якості освіти, і перехід до європейських стандартів в галузі аерокосмічної освіти повинен базуватись на організаційно і методично виважених рішеннях, в основі яких має лежати величезний досвід, накопичений в Україні зі створення найсучаснішої ракетно-космічної техніки. Більше того, рівень розвитку космічних технологій визначає переваги країни-власника технологій, а це демонструє стратегічну актуальність освітніх процесів підготовки спеціалістів для космічної галузі України.

Державне підприємство «Конструкторське бюро “Південне” імені М. К. Янгеля, завжди приділяло вагомому увагу питанню формування та поповнення кадрів і активно співпрацювало із різними навчальними закладами та установами.

З моменту організації вищої аерокосмічної освіти провідні фахівці КБ «Південне» самі викладали й організовували майбутні напрямки підготовки, організовували кафедри, вчили, по суті, перших викладачів майбутніх аеро-

космічних університетів. У подальшому, в університетах, інших КБ, інститутах, на підприємствах, були створені нові наукові школи і напрями, які розвивалися при безпосередній участі професорсько-викладацького складу провідних аерокосмічних університетів, до якого, до речі, входили кращі вчені й організатори від промисловості М. К. Янгель, В. С. Буднік, М. Ф. Герасюга, О. О. Красовський, Ю. О. Сметанін, М. І. Галась, С. М. Конюхов, В. В. Пилипенко, В. М. Ковтуненко, В. І. Перлик та інші (*Дягтерев А. Учебники для украинских ракетчиков // Киевский телеграфъ* (<http://telegrafua.com/country/12268/>). – 2011. – 19–25.08).

* * *

Пріоритетним у роботі вітчизняної космічної галузі та й держави загалом є проект «Алкантара-Циклон-4-Спейс».

Ю. Алексєєв, голова Державного космічного агентства України:

«Мета проекту – надання пускових послуг із запуску супутників в інтересах національних космічних програм України та Бразилії, а також третім сторонам на комерційній основі. Його виконання сприятиме підвищенню міжнародного іміджу країни як надійного партнера, зміцненню її ролі на міжнародній арені як космічної держави, яка надає пускові послуги з виведення космічних апаратів. Реалізується проект відповідно до Договору між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про довгострокове співробітництво щодо використання ракети-носія “Циклон-4” на пусковому центрі Алкантара від 21 жовтня 2003 р. Договір ратифікований законом України та законодавчим декретом Національного конгресу Бразилії. Щодо розподілу відповідальності, то українська сторона забезпечує розробку ракети-носія та підготовку виробничої бази для її виготовлення, а Бразилія – створення загальної наземної інфраструктури пускового центру Алкантара (центр управління польотом, морський порт, дороги, системи енергопостачання, засоби водопостачання та ін.).

Україна та Бразилія на паритетній основі створюють наземний комплекс для забезпечення пусків ракети-носія “Циклон-4”: з цією метою в серпні 2007 р. було утворено спільну українсько-бразильську бінаціональну компанію «Алкантара-Циклон-Спейс» (далі – БК АЦС).

Головними виконавцями проекту є: Державне підприємство «КБ “Південне”», Державне підприємство «ВО “Південмашзавод”». Крім них, беруть участь ще 22 державні установи та підприємства, 7 акціонерних товариств, 4 наукові організації. Всі вони входять до сфери управління Державного космічного агентства України. Також у проекті задіяні 47 підприємств, установ та організацій машинобудівної, металургійної, хімічної та інших галузей, установ НАН України практично з усіх регіонів. Працюють близько 50 тис. фахівців.

У реалізації проекту передбачається використання можливостей уже створеної наземної космічної інфраструктури України в Національному центрі уп-

равління та випробувань космічних засобів та пунктів спостереження за космічним простором. Рішенням уряду проект “Циклон-4” зарахований до проектів, що мають стратегічне значення для економічного розвитку країни.

Ракета-носій “Циклон-4” виводитиме на орбіту космічні апарати. Комп’ютерна графіка надана Космічним агентством України. Цей космічний ракетний комплекс ґрунтується на основних технічних рішеннях, використаних у його попередниках – високонадійних носіях двоступеневого “Циклона-2” та тріступеневого “Циклона-3”». Однак “Циклон-4” має багато нових конструктивних і технологічних новацій. Так, розроблено новий третій ступінь зі збільшеним запасом компонентів палива, високоточна система управління. Нова система заправки ракети-носія забезпечує надходження компонентів палива в баки з нижнього торця ракети, а не збоку, як у попередників, що підвищує безпеку та високий рівень захисту довкілля.

Розроблено новий головний обтікач зі збільшеною зоною та більш комфортними умовами для розміщення під ним корисного навантаження. Значно поліпшені енергетичні характеристики ракети, яка стала потужнішою та привабливішою для потенційних замовників пусків.

На сьогодні на етапі розробки ракети-носія основні виконавці ДП «КБ “Південне”», ДП «ВО “Південмашзавод”», ПАО “Хартрон” та інші залучали внутрішні ресурси, що дало можливість продовжити виготовлення дослідних зразків систем, вузлів та агрегатів та їхнє наземне експериментальне відпрацювання.

Тривають випробування низки великих збірок першого, другого, третього ступенів та головного обтічника. Практично завершене автономне відпрацювання агрегатів автоматики, проведені чотири вогневі стендові випробування маршового двигуна третього ступеня, завершені випробування низки приладів системи вимірювання та системи управління, тривають роботи щодо створення системи управління для забезпечення групового виведення космічних апаратів.

Слід відзначити створення нової сучасної високоточної системи управління на базі лазерних технологій з використанням супутникової системи навігації (GPS). Основу її становить безплатформена інерціальна навігаційна система (БНС), яка пройшла повний цикл наземних випробувань, а також випробувань у складі спеціально створених лабораторій на базі автомобіля та літака. Проведені льотні випробування БНС на ракеті-носії “Дніпро”. Також розроблено конструкторську документацію на виготовлення металевої соплової насадки, підготовлено технологічну документацію на її виготовлення. Невдовзі вже матимемо дослідний зразок для льотних випробувань ракети-носія “Циклон-4”.

Завершується розробка конструкторської документації на системи та агрегати технологічного обладнання, триває виготовлення матеріальної частини та її наземне відпрацювання. Слід зазначити, що проектування при розробці

стикувальних пристроїв окислювача та палива вперше здійснювалося з розробкою 3D-моделі та наступним випуском з її використанням конструкторської документації. Нині виготовляється електрозаправний макет ракети-носія для відпрацювання систем наземного комплексу» (*Юрій Алексєєв: «Проект “Циклон-4” має стратегічне значення для України та Бразилії» / Розмови вів М. Пуговиця // Урядовий кур’єр (<http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/golova-derzhavnogo-kosmichnogo-agentstva-ukrayini/>). – 2011 – 17.08).*

* * *

17 серпня з пускової бази «Ясний» (Росія, Оренбурзька область) успішно стартувала ракета-носіє «Дніпро», спроектована та розроблена на ДП «КБ “Південне”» (Дніпропетровськ) і виготовлена на ДП ВО «Південмаш» (Дніпропетровськ) у кооперації українськими та російськими підприємствами. Ракета вивела на навколосезну орбіту вітчизняний супутник дистанційного зондування Землі «Січ-2». Запуск космічного апарата присвячено 100-річчю від дня народження видатного конструктора ракетно-космічної техніки М. К. Янгеля, який був першим керівником Конструкторського бюро «Південне» і протягом 18 років очолював його.

Ракета-носіє «Дніпро» створена на базі міжконтинентальної балістичної ракети РС-20 (за західною класифікацією – SS-18). Пуск ракети-носія здійснюється із шахтної пускової установки, досконала система керування забезпечує високу точність виведення космічних апаратів. Загалом із 1999 р. за програмою «Дніпро» здійснено 17 пусків.

Космічний апарат оснащено оптико-електронними пристроями, що працюватимуть у п’яти спектральних діапазонах. Супутник дасть змогу отримувати цифрові зображення поверхні Землі в панхроматичному і багатоспектральному діапазонах з розрізнявальною здатністю близько 8 м. Космічні знімки можуть успішно використовуватись для контролю за аграрними ресурсами, у земле- та лісокористуванні, надавати значну допомогу при здійсненні екологічного моніторингу, оцінки забруднень навколишнього природного середовища, моніторингу надзвичайних ситуацій, розвідки корисних копалин тощо. До складу супутника входить комплекс наукової апаратури «Потенціал», призначений для дослідження параметрів нейтральних і заряджених частинок, електричного та магнітного полів у верхній атмосфері Землі.

Успішний вихід на задану орбіту першого українського супутника дистанційного зондування Землі «Січ-2» відкриває перед Україною можливості для створення власного угруповання супутників ДЗЗ.

У свою чергу начальник управління управління космічних наукових досліджень і телекомунікаційних систем ДКАУ Л. Семенов зазначив, що нині вже проводяться роботи з удосконалення супутника “Січ-2” – «практично народжується мо-

дернізований варіант «Січ-2М» з підвищеними характеристиками щодо дозволу та збільшення спектрального діапазону».

Як повідомив директор департаменту космічних комплексів ДКАУ В. Гусинін, на грудень заплановано старт американської ракети Taurus-2, у створенні якої беруть участь українські підприємства ракетно-космічної галузі. Україну представляють ДКБ «Південне», «Південмаш» і «Хартрон» – вони здійснюють комплектацію першого ступеня ракети (без конструкції двигуна) і постачають механічне обладнання для стартового комплексу. Крім того, «Південне» передало американській фірмі Orbitl свої пропозиції щодо модернізації другого ступеня ракети, складати яку планують у майбутньому.

Що ж стосується проекту створення українськими фахівцями другого єгипетського супутника EgyptSat-2, то його не було реалізовано внаслідок відомих подій у Єгипті взимку поточного року, коли там сталася зміна правлячого режиму. Цю думку висловив радник голови ДКАУ Е. Кузнецов. Перший такий супутник ДЗЗ розробило ДКБ «Південне», а виготовили на ДП «Південмаш» спільно з «Хартроном», НДІ радіотехнічних вимірювань і НТЦ МТО НАН України (м. Харків). Запуск супутника, призначеного для моніторингу кліматичних явищ і прогнозування змін клімату, здійснено ракетою-носієм «Дніпро» у 2007 р. На думку Е. Кузнецова, проект зі створення й запуску другого єгипетського супутника українськими спеціалістами «навіть чи буде реалізовано».

Зацікавленість сучасними супутниками класу «Січ-2» проявляють країни Латинської Америки, Алжир, Нігерія, Азербайджан. Із запуском супутника ДЗЗ Україна отримала можливість розв'язання широкого спектра завдань з моніторингу, агрокосмосу, безпеки.

До кінця 2011 р. планується здійснити ще три пуски українських ракет-носіїв. У жовтні–листопаді «Зеніт-3SLБФ» виведе на орбіту космічний апарат «Фобос-Грунт», а також буде проведено два пуски ракети-носія «Зеніт-3SL» з акваторії Тихого океану за програмою «Морський старт» *(Біловицька Н., Пугов М. На зв'язку – «Січ-2» // Урядовий кур'єр (<http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/na-zvyazku-sich-2/>). – 2011 – 20.08).*

Біотехнології

На здобуття Державної премії України в галузі науки і техніки 2011 р. подано роботу «Система використання біоресурсів у новітніх біотехнологіях отримання альтернативних палив».

Робота представлена Державною установою «Інститут харчової біотехнології та геноміки НАН України».

Мета роботи – створення системи використання біоресурсів на основі геноміки, біотехнології та селекції, розробка новітніх технологій їх енергокон-

версії для вирішення енергетичних потреб України за рахунок відновлюваної сировини.

На основі проведеного системного аналізу рослинних ресурсів України реалізовано новітні технології біоенергоконверсії для отримання альтернативних палив. За допомогою методів геноміки, біотехнології та селекції створено нові генотипи рослин для покращеної продукції біоетанолу, біодизелю, біогазу та твердих біопалив; рекомбінантні штами мікроорганізмів для трансформації лігноцелюлози та розроблено біотехнології промислової конверсії біомаси в рідинні біопалива. Обґрунтовано застосування біотехнологій для переробки сільськогосподарських та побутових органічних відходів у біогаз та добрива, а також паливних сумішей на основі етанолу й рослинних олій. Удосконалено параметри й режими роботи обладнання для виробництва та ефективного використання біопалив.

Практична значущість роботи полягає у створенні нового генофонду енергетичних рослин із 354 видів, 25 високопродуктивних сортів та сортозразків. Отримано промислові штами-продуценти та ферментні препарати для конверсії рослинної сировини в рідкі біопалива, розроблено промислові технології їх біосинтетичних компонентів. Освоєно промислове виробництво дизельного біопалива на основі рослинних олій і біогазу із сільськогосподарських та побутових органічних відходів, а також обладнання для виробництва й використання газових і рідинних біопалив (*Роботи, подані на здобуття Державних премій України 2011 // Офіційний веб-сайт Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки (<http://www.kdpu-nt.gov.ua>)*).

Інформаційні технології

Результатом впровадження електронного управління в Україні стане кардинальне змінення стилю відносин між органами центральної та місцевої влади, бізнесом і громадянами. Об цьому сказав глава Державного агентства по науці, інноваціям і інформатизації України В. Семиноженко.

Он підкреслює, що в найближчому часі між органами державної влади всіх рівнів буде введено електронний документообіг, який в разі підвищить ефективність роботи і скоротить термін прийняття рішень. Результат цих нововведень важко переоцінити, оскільки ефект від прийняття того чи іншого закону на 1–2 місяці раніше може бути дуже масштабним.

В.Семиноженко заверив, що сьогодні вже створено законодавчу базу, необхідну для переходу на електронний документообіг.

По словам голови Госінформнауки, кожен службовець, який є причетним до прийняття державних рішень, матиме доступ до системи електронного документообігу, незалежно від того, де він працює.

ся – в своєму кабінеті, в командировці або в іншому місці. Свої рішення чиновники будуть удостоверяють цифровою підписом.

В.Семиноженко уточнив, що формування єдиної системи електронного документооборота не потребує великих засобів. Для формування цієї системи будуть використовуватися наработки, які вже є в органах влади – необхідно буде лише забезпечити взаємодію (*МинПром – інформація бізнес-класа* (<http://minprom.ua/news/73131.html>). – 2011. – 3.08).

Розробки та дослідження для агропромислового комплексу

Інститут фізіології рослин і генетики у своєму базовому господарстві ПрАТ «Зернопродукт МХП» (Вінницька область) засіває третину площ з-понад 120 тис. га ріллі пшеницею, збираючи по 63 ц зерна на круг. За словами директора ПрАТ «Зернопродукт МХП» М. Кучера, 90 % пшеничного поля господарство засіває сортами інституту.

В. Моргун, директор Інституту фізіології рослин і генетики НАН України:

«Національною програмою “Зерно України” накреслено завдання подвоїти валові збори зерна і до 2015 р. довести середньорічні обсяги його виробництва до 80 млн т. Отримання європейських урожаїв в Україні – питання великої державної ваги.

Селекціонери готові виконати завдання держави. Сорти української селекції здатні давати європейські врожаї. Генетичний потенціал вітчизняних сортів – 100 і більше центнерів пшениці з гектара. Другою важливою складовою є технології. Необхідно вносити достатню кількість добрив, засобів захисту рослин.

За підрахунками вчених, генетичний потенціал сортів використовується лише на 38 %. Щоб сконцентрувати увагу на потребі збільшення врожайності, спільно зі швейцарською фірмою “Сингента” створено клуб “100 центнерів”. Це школа передових технологій. Основною ідеєю клубу є узагальнення новітнього світового досвіду для отримання максимально можливого врожаю у конкретних ґрунтово-кліматичних умовах. Досвід Європи, а тепер і України демонструє, що високі врожаї вирощувати рентабельно.

Зростання валових зборів зерна у світі на 60 % обумовлено впровадженням нових сортів. Завдяки їх генетичній енергії забезпечується 10 і більше центнерів зерна з гектара додаткового приросту врожаю. До підбору треба ставитися уважно і професійно користуватися державним реєстром. Керівникам господарств необхідно експериментувати на великих посівних площах. Не захоплюватися західноєвропейськими сортами, які не адаптовані до ґрунтово-кліматичних умов України. Головний їх недолік – нестабільність урожаю в різні роки.

Потрібно підбирати сорти залежно від рівня матеріального забезпечення та спеціалізації господарства. За рівнем продуктивності та напрямом використання умовно наші сорти можна поділити на кілька груп.

Перша – це короткостеблові, високоінтенсивні. За генетичним потенціалом вони найбільш продуктивні і за сприятливих кліматичних умов та інтенсивних технологій здатні формувати врожаї у 100 і більше центнерів. Лідери групи – Смуглянка та Фаворитка, які є національними стандартами. Також у ній – Володарка, Золотоколоса та ін. Великі надії покладаємо на нові сорти – Достаток, Солоха, Славна. Наприклад, остання в державному випробуванні забезпечила врожаєм у 102–107 ц зерна з га. Фактичний продуктивний потенціал сортів цієї групи становить 115–132 ц/га. Їх треба висівати по кращих попередниках і в оптимальні строки. На високому та оптимальному фонах мінерального живлення генетика цих сортів забезпечує отримання рекордних урожаїв. Вони створені для добрих господарів, для високих технологій.

Друга група – середньорослі, універсальні. Вони підходять для екстремальних умов вирощування, в яких переважають за врожайністю високоінтенсивні сорти. Лідером тут є Подолянка – національний стандарт. До цієї групи також належать Богдана, Трипільська, Вінничанка, Добірна, Новокиївська та ін. Їх фактичний потенціал – 100–114 ц/га. Вони забезпечують отримання стабільного врожаю на різних фонах мінерального живлення, невибагливі до умов вирощування, попередників, строків сівби. Це сорти для всіх господарств, для різних рівнів господарювання. У нових сортах Наталка, Сонечко, Переяславка тощо висока якість зерна поєднується з доброю продуктивністю. Боршно з цих сортів варто використовувати для випікання хлібних виробів високої якості.

На створення нового сорту йде 15 років. Цього року вперше засіватимуть Чигиринку, Лазурну, Почаївку, Хоревицю. Інститут працює з господарствами напряму, що зменшує відстань від дослідних ділянок до поля.

Тенденція нарощування валових зборів зерна ґрунтується на принципі інтенсифікації виробництва. Технології високих урожаїв у світі передбачають обов'язкове внесення добрив та активний захист посівів. У США використання добрив зросло вп'ятеро і отримало назву “сухого поливу”. У світі відбулося непомірне подорожчання міңдобрив. Тому інститут розвиває ідею використання рідких добрив для позакореневого листового підживлення. Заслуговує на увагу також технологія глибокого внесення безводного аміаку під посів озимої пшениці. Потрібно повернути на поля гній, припинити спалювати соломі, інакше втрачимо чорноземи» *(Володимир Моргун: «Хліб – це наша нафта, і навіть більше» / розмову вів О. Чебан // Урядовий кур'єр (<http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/direktor-institutu-fiziologiyi-roslin-i-genetiki-n/>). – 2011. – 16.08).*

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

ДП «КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля активно працює у навчально-методичній та науковій роботі сумісно з Дніпропетровським національним університетом ім. Олеся Гончара та Національним аерокосмічним університетом ім. М. Є. Жуковського «ХАІ», поповнює свої лави з числа талановитого студентства університетів. Співробітники аерокосмічних університетів беруть участь у науково-дослідних роботах з ракетно-космічних тематик, і практично відразу результати цих робіт впроваджуються в навчальний процес. До того ж кращі студенти також залучаються до виконання цих робіт і, одночасно навчаючись, працюючи по науці, формуються як дослідники, учені й організатори прямо на студентській лаві.

Сьогодні, як уже згадувалось, залишилися високі вимоги до рівня підготовки майбутніх ракетобудівників і дослідників космосу, проте кардинально змінилися самі освітні процеси, які стали відкритими, змінилися вимоги до методичного та інформаційного забезпечення, що поставило завдання розробники нових науково-освітніх та методичних рішень. Одним з таких науково-методичних інструментів є комплекс підручників під загальною назвою «Виробництво, випробування та експлуатація ракетно-космічної техніки».

Тому фахівці вважають своєчасною та необхідною роботу (комплекс підручників), яка була підготовлена викладачами Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара й Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «ХАІ», співробітниками НКАУ та провідними спеціалістами космічної галузі.

Автори комплексно підійшли до формування навчально-методичного матеріалу, що дає змогу забезпечити підготовку фахівців за спеціальностями «Проектування та виробництво ракетно-космічних літальних апаратів», «Двигунобудування та енергетичні установки космічних літальних апаратів», «Ракетно-космічні літальні апарати», «Металорізальні верстати та системи», «Прикладне матеріалознавство», «Автоматика та управління в технічних системах», «Робототехнічні системи та комплекси». Матеріал та структура підручників побудовані так, що вони забезпечують проведення всього навчального процесу, включаючи матеріал для семінарських занять, індивідуальної та самостійної роботи, для здійснення розрахункових завдань, написання дипломних робіт, наукових праць різного призначення, завдяки багатому теоретико-методичному, нормативному, ілюстраційному, табличному супроводженню та блоків зворотної перевірки знань.

У даному комплексі підручників уперше проведено дослідження авторів стосовно історичної ролі українських учених, становлення й розвитку національної космічної галузі. Уперше широко розкриті процеси динаміки ракет-носіїв і космічних ступенів ракет, ракетні комплекси, побудовані за нетрадиційними схемами з реалізацією оригінальних науково-технічних рішень;

процеси складання, випробування складових частин та в цілому ракетно-космічних апаратів; теорію, технологію і практику виготовлення деталей, вузлів і покриттів з полімерних матеріалів, що широко використовують при проектуванні й створенні новітніх зразків РКТ; питання герметичності, точності та забезпечення якості процесів, продукції та виробничих систем в цілому; уявлення про роботу твердопаливних двигунів відповідно до працездатності матеріалів та конструкцій за екстремальних умов.

Комплекс підручників «Виробництво, випробування та експлуатація ракетно-космічної техніки» являє собою значне досягнення в галузі підготовки висококваліфікованих фахівців для ракетно-космічної галузі, уперше отримане авторами на підставі особистого промислового й освітянського досвіду, як у сфері створення найсучасніших конструкцій літальних апаратів, так і в організації процесу підготовки фахівців, запровадження новітніх форм і методів навчання, створення ефективних форм взаємодії в системі вищій навчальний заклад – підприємство.

За його допомогою стала можливою більш досконала підготовка сучасних фахівців відповідно до вимог часу – за міжнародними стандартами до якості освіти з урахуванням переходу до європейських освітніх стандартів у галузі аерокосмічної освіти, і враховує накопичений Україною досвід створення наукомісткої техніки, як фактор інтенсифікації розвитку внутрішніх джерел прогресу.

Для колективу ДП «КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля і всієї ракетно-космічної галузі України дуже значущий і приємний факт того, що актуальний, необхідний та унікальний навчально-методичний засіб підготовки кадрів різних напрямів у космічній галузі, яким є комплекс підручників «Виробництво, випробування та експлуатація ракетно-космічної техніки», допущений до участі в конкурсі на здобуття Державних премій України в галузі науки і техніки 2011 року. Фахівці вважають, що ця робота заслуговує найвищої оцінки, а авторський колектив комплексу підручників заслуговує присудження Державної премії України в галузі науки і техніки за 2011 р. (*Дягтерев А. Учебники для украинских ракетчиков // Киевский телеграфъ (<http://telegrafua.com/country/12268/>). – 2011. – 19–25.08*).

* * *

В Днепропетровске создадут новое коммунальное внешкольное учебное заведение под названием «Малая академия наук ученической молодежи». Такое решение принято на восьмой сессии Днепропетровского областного совета VI созыва.

Новое учебное заведение будет создано для поддержки талантливой молодежи области и предварительно расположится по адресу ул. Ульянова, 4 (*Новый мост – новости Днепропетровска и Украины (<http://most-dnepr.info/news/society/42448.htm>). – 2011. – 12.08*).

Охорона здоров'я

Аппарат фазаграф был создан Международным центром информтехнологий и систем НАНУ и только поступил в серийное производство. Фазаграф уже приобрели около сотни организаций.

Прибор размером с сигаретную пачку. Если к нему прикоснуться пальцами левой и правой руки, снимается электрический сигнал сердца, который анализирует компьютер и выдает результат. Он выявляет ранние признаки нарушений работы сердца, которые, например, кардиограмма показать не может», – говорит Файнзильберг. Цена новинки — около 7 тыс. грн вместе с ПО и установкой (*Орлов Д. Азаров здоров, но устал // Сегодня* (<http://www.segodnya.ua/news/14280104.html>). – 2011. – 19.08).

Наука і влада

Кабінет Міністрів схвалив проект розпорядження Президента України «Про призначення грантів Президента України докторам наук для здійснення наукових досліджень на 2011 рік».

Ухвалення розпорядження Президента України сприятиме активній участі молодих учених в реалізації державної політики у сфері наукової діяльності та розвитку інтелектуального потенціалу країни. На конкурс було подано 89 проектів докторів наук віком до 45 років за вісьмома науковими напрямками. Проект розпорядження передбачає призначення грантів Президента України 19 ученим за підсумками всеукраїнського конкурсу серед докторів наук віком до 45 років на отримання грантів у розмірі 150 тис. грн.

На виплату грантів у Державному бюджеті на 2011 р. передбачено 3 млн грн (*Інформаційне агентство «Регіональні Новини» (Інформаційне агентство «Регіональні Новини»* (<http://regionews.com.ua/science/6864>). – 2011. – 16.08).

* * *

Прем'єр-міністр України М. Азаров доручив Міністерству освіти і науки розробити програму модернізації бібліотек. Відповідне доручення глави уряду озвучив, відкриваючи засідання Кабміну.

Міністерству освіти доручено проаналізувати ситуацію і опрацювати проект модернізації бібліотек в Україні. Насамперед шкільних бібліотек.

М. Азаров підкреслив, що під час відвідання VII Київської міжнародної книжкової виставки-ярмарку видавці та книготорговцю звернули увагу глави уряду на актуальність цієї проблеми (*Інформаційне агентство «Регіональні Новини»* (<http://regionews.com.ua/science/6889-2011-08-17-07-56-03>). – 2011. – 17.08).

* * *

Для перевірки якості палива на українських АЗС Прем'єр-міністр України Н. Азаров поручив ученим розробити пристрій оперативного вимірювання октанового числа.

По його словам, необхідний пристрій для оперативного вимірювання октанового числа на українських АЗС. «Щоб приїхати на заправку, взяти пробу бензину і одразу ж, якщо є порушення, – поставити на цю заправку і вимагати штраф» (*Ирма-факс* (<http://irtafax.com.ua/news/2011/08/2011-08-19-08.html>). – 2011. – 19.08).

* * *

Кабінет Міністрів України затвердив перелік завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 2011 р., їх державних замовників та обсяги її фінансування на рівні 813,4 тис. грн.

За словами міністра освіти і науки, молоді та спорту Д. Табачника, затверджені завдання мають загальнодержавне значення та спрямовані на виконання плану-графіку Програми економічних реформ. Документ об'єднує завдання з інформатизації, спрямовані на реалізацію державної політики в цій сфері.

Очікується створення програмно-апаратного комплексу ведення Національної системи індикаторів (індексів) розвитку інформаційного суспільства; нової версії програмно-апаратного комплексу Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів, макета реєстру комп'ютерних програм для державної влади (*Наукове підґрунтя Програми економічних реформ // Урядовий кур'єр* (<http://ukurier.gov.ua/uk/news/naukove-pidgruntya-programi-ekonomichnih-reform/p/>). – 2011. – 9.08).

* * *

Члени постійних депутатських комісій Закарпатської облради підтримали Програму створення наукового парку «Ужгородський національний університет», зазначивши, що така новинка – є необхідною, цікавою, перспективною. Ідеться про форми інтеграції науки з промисловістю, що належать до розряду науково-промислових комплексів. Вони орієнтовані на потреби високотехнологічних підприємств, їх завдання – з'єднувати наукові ідеї і винаходи з підприємцями, пов'язувати їх, збагачуючи один одного. Оскільки самі по собі технології нікому не потрібні, якщо немає їх практичного використання (*Депутати підтримали програму створення наукового парку «Ужгородський національний університет» // Неділя* (http://nedilya.at.ua/news/deputati_pidtrimali_programu_stvorennja_naukovogo_parku_uzhgorodskij_nacionalnij_universitet/2011-08-09-21863). – 2011. – 9.08).

Проблеми інформатизації

Г. Булахова, мол. наук. співроб.

Бібліотечна реклама як засіб комунікації

У статті висвітлюється функціонування різних форм бібліотечної реклами. Акцентується увага на ролі реклами як інструменту комунікативної взаємодії.

Ключові слова: комунікація, бібліотека, бібліотечна реклама, рекламист, банери, сайти бібліотек, електронна пошта.

У сучасному глобалізованому світі бібліотечна справа набуває нового значення у зв'язку з поглибленням процесу інформатизації, який супроводжується зростаючими впливами на розвиток суспільства інформаційних ресурсів. Ефективне використання інформації вимагає вдосконалення комунікативних зв'язків, системи соціальних комунікацій, одним з основних учасників якої є бібліотеки.

Бібліотеки формують навколо себе інформаційно-комунікаційне середовище в якому вони мають не тільки зберігати й поширювати знання, а й створювати свої власні продукти та послуги у відповідь на запити й потреби користувачів.

На сьогодні діяльність бібліотек неможливо уявити без реклами, оскільки вона – найдієвіший інструмент щодо інформування читача про багатство фонду, широту послуг, що надаються. Бібліотечна реклама – це особливий феномен комунікації, з її допомогою бібліотека підсилює та розширює свої комунікативні можливості.

У соціально-комунікативних процесах місце сучасної реклами визначається: створенням основ для комунікації завдяки початковій орієнтованості на споживача інформації; сприянням наближенню змісту до споживача; підвищенням надалі ефективності використання продуктів споживачем; серйозними впливами на масову свідомість населення [1].

У сучасному вигляді **рекламна діяльність бібліотек – це масово-комунікаційна діяльність, яка створює та поширює лаконічні, експресивно-сугестивні, інформативно-образні тексти, адресовані групам людей, з метою спонукання їх до потрібного вибору, дії, вчинку.**

Свої погляди на розвиток комунікаційної діяльності бібліотек виклали у своїх працях такі вітчизняні автори, як С. Г. Матліна, І. Б. Міхнова, Г. О. Цісарська, Є. М. Ястребова. У своїх дослідженнях автори обґрунтували значення бібліотечної комунікації, підкреслили основні підходи до її здійснення.

Питання щодо просування бібліотечних послуг і продуктів порушувалися в роботах з маркетингу таких зарубіжних авторів, як К. Бейкуел, П. Борхард, Д. Йорк, У. Клаассен та ін. Крім зарубіжних праць варто відзначити роботи вітчизняних авторів. Таких, наприклад, як О. І. Антонової, О. Я. Водолазської, Л. Н. Герасимової, В. К. Ключова, Л. А. Чуприни та ін. Утім, в зазначених працях дослідники переважно обмежуються лише вказівкою на необхідність здійснення стратегії комунікації та перерахуванням форм реклами.

На основі вивчення та аналізу літератури та бібліотечної практики можна зробити висновок про те, що досвід, накопичений бібліотеками у справі рекламування власних можливостей, ще незначний. У бібліотечних працівників відсутні спеціальні знання (досвід та професіоналізм) в сфері рекламної діяльності бібліотеки. Тільки останнім часом стала з'являтися всередині бібліотечної професії спеціалізація маркетолога-рекламіста.

Отже, метою статті є здійснення аналізу реклами як інструменту комунікативної взаємодії бібліотек з їх потенційними користувачами.

Нагадаємо, що в системі комунікації виділяють два її види: аксіальну та ретиальну.

Аксіальна – комунікація, що спрямовує свої сигнали на окремого одержувача інформації (особу, групу). Аксіальну комунікацію здебільшого використовують у безпосередньому міжособистісному спілкуванні.

Ретиальна – комунікація, адресатами якої є багато реципієнтів. Моделі ретиальної комунікації використовує масове спілкування [2].

На відміну від бібліотеки як соціального інституту, який використовує аксіальну комунікацію, бібліотечна реклама як засіб масового спілкування використовує моделі ретиальної комунікації. Усім потенційним користувачам повідомляється інформація про весь спектр бібліотечних послуг, з якого кожен може обрати те, що потрібно безпосередньо йому: наприклад, інформацію про новини чи події, перегляд періодичних видань, аналітичної продукції тощо.

Ефект реклами значною мірою залежить від відповідності змісту повідомлення тим знаковим системам, якими користується комунікатор, іншими словами – рекламист.

Можна виокремити такі основні елементи, на базі яких будується передача змісту повідомлення у процесі комунікації за допомогою бібліотечної реклами:

1. Дія. Можна стверджувати, що саме організація ефективної бібліотечної діяльності може розглядатись як основне підґрунтя в процесі рекламування потенціалу бібліотеки. Позитивний імідж бібліотек формується завдяки компетентності та професіоналізму її співробітників. Завдання бібліотечної реклами – завоювання довіри в потенційних користувачів. Користувач повинен знати, що необхідну інформацію він може знайти саме в бібліотеці. Тільки у бібліотеці будь-які інформаційні запити будуть виконані в мінімальні строки, професійно та кваліфіковано підібрано потрібну інформацію.

Участь бібліотек у міжнародних конференціях, виставках, інтерв'ю по радіо, репортажі теж свідчать на користь високого інформаційно-наукового та соціально-культурного рівня бібліотек як сучасних соціальних інститутів.

2. Слово. Швидке донесення рекламної ідеї до користувача можливе за допомогою рекламного повідомлення (звернення, гасла).

Д. Огілві, відомий фахівець у сфері реклами, великого значення надає тексту реклами, підкреслюючи, що кожен повинен відчувати дане рекламне послання зверненням саме до нього. Пропонується уникати довгих і незрозумілих слів.

Утім, повідомлення не має бути і надто коротким. Адже в користувача має створюватися враження, що бібліотеці є що йому повідомити, а потенційні користувачі зацікавлені отримати якомога більше відомостей про наявний ресурс, підсумковий продукт і сервіс.

Велике значення у вербальній рекламі відіграє фірмовий шрифт або набір шрифтів. Вважається, що для видань і метаінформації бібліотек найкраще підходять шрифти «гельветика» (нормальний, напівжирний, курсив). Ці шрифти пропорційні, красиві й легко комбінуються з іншими. Набрана спеціальним шрифтом назва бібліотеки повинна добре читатися, літери – перебувати один від одного на оптимальній відстані, щоб одна не «наїжджала» на іншу, але щоб не було порожнеч між літерами.

Результат рекламного впливу посилюється, якщо текст включає невеликий вірш. Рифми краще «відкладаються» у свідомості, наприклад: «Комфорт и книги, порядок и красота, это – библиотека, приходи сюда!» [3].

На сьогодні бібліотечна реклама може бути як усна, так і письмова.

Усна реклама – це радіо, аудіо- і відеореклама (кіно, телебачення, кліпи, слайди). Цей вид реклами є наймасовішим за охопленням споживачів. Бібліотека готує радіоголошення, радіоролики, різні радіожурнали й рекламні радіорепортажі в різних програмах, в яких висвітлюються минулі або заплановані заходи в бібліотеці, презентації нових книг.

Інший вид реклами – письмовий:

– реклама в газетах, журналах. Містить у собі рекламні оголошення, статті, репортажі, огляди;

– друкована реклама (проспект, бродсайт, каталоги, буклети, календарі);

– зовнішня реклама: вивіски на будівлі бібліотеки й покажчики, що розміщуються у вестибюлі найближчих торгових центрів, на перехресті або в інших людних місцях (щити, панно);

– внутрішня реклама (реклама всередині підприємства);

– реклама на транспорті;

– реклама в місцях продажу (вітрини, вивіски, планшети, упаковка, наклейки).

Так, наприклад, у Київському метрополітені звертають увагу на новий рекламний плакат Київської міської спеціалізованої бібліотеки «Молода

гвардія», на якому не лише популяризуються послуги цієї бібліотеки, але й безпосередньо рекламується Українська бібліотечна асоціація – через її логотип та девіз: «Бібліотек@ – світ нових можливостей».

Користувачі інформаційно-просвітницького блогу для бібліотекарів «Творчість та інновації в українських бібліотеках» позитивно оцінюють новий дизайн постера, навіть запрошують усі інші бібліотеки діяти так само ініціативно.

3. Зображення. Що стосується фірмового стилю бібліотеки, то можна виділити такі основні компоненти:

- товарний або фірмовий знак (знак обслуговування);
- логотип (зображення назви);
- фірмові поліграфічні константи друкованої продукції (верстка тексту, розташування ілюстрацій тощо);
- фірмовий колір (однакове кольорове оформлення приміщень, рекламних матеріалів тощо).

Знак бібліотеки покликаний зміцнювати престиж відповідної установи. Знак має відповідати таким вимогам: бути простим (легко запам'ятовуватися і відтворюватися); підлягати зміні масштабу без втрати якості (від використання на фасаді будинку до візитної картки співробітника); не залежати від поточної моди; відображати зміст основної діяльності. Зазвичай знаку надаються прості чіткі геометричні форми. Так, наприклад, багато публічних бібліотек ФРН охоче застосовували єдиний для всіх знак у вигляді розкритої книги, але з початку 90-х років минулого століття у зв'язку з поширенням маркетингового мислення намітилася тенденція до диференціації. Ряд бібліотек, бажаючи підкреслити корінні зміни у своїй діяльності й підходах, стали розробляти власні фірмові знаки (у тому числі на основі сюжету з розкритою книгою) [4].

Знак бібліотек ФРН

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського використовує знак у вигляді будівлі. Це одна з перших будівель в уяві архітектора, яка символізувала висоту знання, а білий колір - чистоту наукового доробку.

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського

Знак Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Бібліотеки Росії використовують різні варіанти фірмових знаків. Як правило, у них обігрується образ книги як традиційного символу бібліотеки. Вона може бути розкрита (вертикальне або похиле зображення), мати вигляд вітрила або птаха, складені разом томи або корінці утворюють часом несподівану композицію. Книга поєднується з геометричним орнаментом, з комп'ютерною символікою. Іншим поширеним символом бібліотеки є її будівля. Як правило, використовується або зменшений малюнок будинку, або будь-який його фрагмент. Російська державна бібліотека Москви теж використовує знак у вигляді розкритої книжки [5].

Знак Російської державної бібліотеки

Популярність бібліотек також повинен підтримувати логотип. Характер фірмового знака, логотип бібліотеки повинен розміщуватися на документах і предметах. Знак бібліотеки та її логотип повинні утворювати зв'язок, який має назву фірмовий блок.

Не менш важливим елементом візуальної комунікації є колір. У рекламі він набуває особливого значення завдяки своїй здатності впливати на настрій користувачів. Колір оживляє, дратує, спонукає до співпереживання, викликає асоціації з пропонованим образом, сприймається простіше та діє безпосередніше, ніж форма. Його не потрібно тлумачити, як слова. Враження, навіяні кольором, дуже стійкі, а привабливість кольорового рекламного звернення є вищою, ніж чорно-білого. Колір здатний відштовхувати і вселяти почуття спокою і впевненості, збуджувати та тривожити. Це означає, що з його допомогою можна керувати ставленням споживача до реклами [6].

Вплив кольору на сприймання реклами

Колір	Символ чуттєво-зорового сприймання				
	Відстань	Розмір	Температура	Настрій	Чистота
Синій	Далека	Зменшує	Холодний	Спокійний	Чистий
Зелений	Далека	Зменшує	Нейтральний	Дуже спокійний	Свіжий
Червоний	Близька	Збільшує	Теплий	Тривожний	–
Оранжевий	Дуже близька	Збільшує	Гарячий	Захоплюючий	–
Жовтий	Близька	–	Гарячий	–	–
Коричневий	Дуже близька	–	Нейтральний	–	Брудний
Фіолетовий	Дуже близька	–	Холодний	Агресивний, тривожний	–

Проте ефективність комунікативного процесу дуже часто залежить від комбінації зображення і слова.

Реклама використовується на найрізноманітніших носіях соціальної інформації: текстових, кіно, аудіо- і відеоносіях, телевізійних, комп'ютерних.

На сьогодні логічним у бібліотечних закладах є використання в рекламі начного, друкованого, усного інформування, а також розміщення реклами в пресі, на радіо, телебаченні, на зовнішніх носіях. Найтипівішими слід виділити такі види бібліотечної реклами, як бібліотечні плакати, повідомлення про заходи, довідки про бібліотеку, рекламні звернення, репортажі, інтерв'ю по радіо, виступи співробітників бібліотек на зборах читачів, фотота книжкові виставки, дні відкритих дверей у бібліотеках, ювілеї тощо.

Організація рекламної діяльності може здійснюватися у декількох напрямках, наприклад:

- виставково-стендова,
- реклама друкарська;
- реклама зовнішня;
- реклама сервісних послуг;
- реклама до масових заходів;
- реклама в Інтернеті;
- реклама електронних інформаційних бюлетенів нових надходжень;
- реклама віртуального читального залу;
- комп'ютерна реклама - бібліотечний сайт [7].

Основними напрямками в цій галузі, як і раніше, залишилися інформування читачської аудиторії про заходи, що відбулися в бібліотеці, підтримка позитивного іміджу бібліотеки в населення, підготовка рекламної продукції.

Однією з найбільш перспективних форм бібліотечної реклами є комп'ютерна реклама, яка "просуває" в інтернет-середовищі бібліотечний сайт. На сьогодні доступ до Інтернету для дедалі більшої кількості українських бібліотек перетворюється на невід'ємну умову їхньої повсякденної діяльності.

Комп'ютерна реклама - це реклама бібліотек, їх ресурсів, продукції та послуг за допомогою сучасних засобів інформування, новітніх інформаційних технологій, електронно-обчислювальних систем і мереж та насамперед глобальної мережі Інтернет. Комп'ютерна реклама бібліотеки - принципово новий засіб поширення інформації про себе. Бібліотеки створюють свої сайти, завдяки яким споживач може дізнатися про історію виникнення бібліотеки, про зміст виставок, фондів і колекцій, електронних ресурсів, реквізити, режим роботи бібліотечного закладу, бібліотечні послуги та їхню продукцію, умови обслуговування користувачів тощо. Комп'ютерна реклама покликана повідомити користувача про існування таких сайтів. Потрапляючи ж на сайт, користувач матиме змогу дізнатися про потенціал бібліотеки. Маючи особисту адресу в мережі, бібліотека може постійно підтримувати та оновлювати надану користувачам інформацію, даючи їм змогу оперативно реагувати на

бібліотечні повідомлення тощо.

Інтернет-реклама досить специфічна. Для подібної реклами доводиться використовувати комбінований підхід: і традиційні бібліотечні, і сучасні комп'ютерні технології.

Серед форм бібліотечної реклами, що можуть відтворюватися за допомогою комп'ютера, слід виокремити:

1. Банери – одна із широкоживаних форм реклами в Інтернеті. Рекламні банери – невеликі, найчастіше прямокутні графічні елементи, які розміщуються на веб-сайтах, вони можуть бути текстовими, графічними чи анімаційними і виконують роль гіперпосилання на сайт. По формі банер нагадує марку, яка рекламує ім'я сайта. Банер може бути розміщений зверху, знизу, зліва, справа. Також бувають банери, які "плавають". Справжній банер повинен бути правильно виконаний художньо й технічно, що свідчить про солідність сервера та послуг, які рекламують. Інформація на банерах має бути гранично короткою та достатньо привабливою для відвідувачів сервера, аби спонукати їх "клацнути" мишею саме на цьому банері. Виклик банера ("клік") приводить до переходу за гіперпосиланням.

Розрізняють три види банерної реклами:

– використання спеціальних служб обміну банерами. Такі служби забезпечують показ банерів бібліотек на інших сторінках в обмін на показ на сторінках бібліотеки чужих банерів. Служби дають можливість проводити рекламну кампанію досить гнучко: показувати банери лише на певній, вибраній клієнтом групі серверів, із заданою інтенсивністю або тільки у визначені клієнтом проміжки часу, не показувати повторно банер користувачу, який його вже бачив;

– домовленість на розміщення банерів між двома та більше веб-сторінками, обмінними;

– платний показ свого банера на "чужих" сторінках.

Такий, наприклад, має вигляд на сервері банер, завданням якого є привернення уваги до заходів у бібліотечному світі [8].

2. Сайти бібліотек. Сьогодні свій сайт в Інтернеті - це, насамперед, звернення до великої аудиторії, джерело детальної й актуальної інформації про бібліотеку, постійна реклама з великими можливостями, організація партнерських відносин, зворотний зв'язок з клієнтами, імідж.

Найголовнішим і найбільш простим способом реклами сайту – реєстрація в пошукових системах і довідниках ресурсів Інтернету. Пошукові засоби, що, у свою чергу, поділяються на пошукові системи (машини) і каталоги (довідники, рубрикатори) ресурсів, є основними засобами навігації в Інтернеті.

Реєстрація в них дає змогу сповістити про появу сайта практично всю потенційну аудиторію.

3. В Інтернеті також існує безліч **списків розсилок**, які присвячені найрізноманітнішим темам. Існують відкриті розсилки (для всіх бажаючих), закриті (для людей певного кола), безкоштовні (які існують за рахунок ентузіазму творців, спонсорської підтримки, платних рекламодавців), платні. Зазвичай, список розсилки спрямований на певну групу людей і часто має тисячі передплатників, тобто він дійсно є ефективним інструментом реклами.

Найбільш відомою в російському сегменті Інтернету є служба розсилок *Subscribe* (www.subscribe.ru), в якій існують як платні, так і безкоштовні пакети послуг. На сайті можна подати заявку на створення власного списку розсилки, який буде абсолютно безкоштовним у тому випадку, якщо з'явиться тема, що буде цікавою для великої кількості передплатників.

Відправлення повідомлення в подібні "бібліотечні" списки розсилок має бути пов'язане з будь-якими новинами в житті бібліотеки (наприклад, це може бути відкриття доступу до електронного каталогу, розширення переліку послуг, що надаються, нові надходження літератури). Проведення традиційних книжкових виставок також може підкріплюватися електронною розсилкою з короткою інформацією з тематики виставки та запрошенням відвідати сайт бібліотеки для докладнішого ознайомлення з наданими матеріалами [8].

4. Електронні каталоги – це найголовніша форма розкриття змісту бібліотечних ресурсів. Каталоги становлять основну частку бібліографічного потенціалу Інтернету. На сьогодні це найбільш корисний інформаційний продукт, який можуть запропонувати мережевій спільноті бібліотеки. Бібліотеки можуть запропонувати свої електронні каталоги, але кількість каталогів нестабільна – вони можуть не тільки з'являтися, але й зникати. На жаль, бібліотечні каталоги через недостатню інформаційну потужність відображають надходження лише за останні 10-15 років [9].

5. Інформаційні листи **електронною поштою**. Електронна пошта (e-mail) - дешевий, оперативний і зручний канал отримання різної спеціальної інформації для роботи та професійного зростання.

На механізм електронної пошти спирається багато популярних засобів мовлення в Інтернеті. Переваги e-mail-реклами очевидні:

- електронна пошта є практично в усіх користувачів мережі;
- e-mail працює прямо й досягає конкретно потрібного користувача;
- дає можливість персоналізованого звертання;
- завдяки чіткому тематичному розподілу списків розсилок і дискусійних листів Ви можете впливати саме на ту аудиторію, яка Вас безпосередньо цікавить;
- цікаве з погляду одержувача повідомлення може бути поширене серед його колег і знайомих [10].

У мережі сьогодні велику кількість інформації можна отримувати безкоштовно за тієї умови, якщо підпишетесь через електронну пошту: списки розсилки, дискусійні листи, конференції (Usenet) або групи новин.

6. Широкого поширення набуло використання з рекламною метою таких "інтернет - майданчиків", як **дискусійні листи і групи новин**. На сьогодні перспективною формою розвитку бібліотечної реклами традиційної та рекламної книги в глобальній мережі є книжкові інтернет-магазини та їх рекламна інфраструктура, довідково-пошукові апарати, бібліографічні бази даних.

З усіх рекламних засобів комп'ютерна реклама постійно поповнюється новими формами, засобами, жанрами, і тому наведений перелік не претендує на вичерпну повноту.

На сьогодні в мережі можуть бути розміщені різноманітні відомості про бібліотеку, її продукцію та послуги, умови обслуговування користувачів, плани розвитку тощо. За таких умов інформація має максимум шансів дійти до потенційних споживачів, оскільки в Інтернеті існує ряд довідкових систем, що класифікують відомості, які надходять, за ключовими словами, галузями діяльності, країнами та регіонами. Маючи власну адресу в мережі, бібліотека може постійно підтримувати та оновлювати інформацію, що надається споживачам. При цьому інформує про себе не лише в Україні, а й за її межами через Інтернет.

Отже, бібліотечна реклама – це цілеспрямована діяльність у сфері комунікацій. Мета цієї діяльності – розширити знання про бібліотеку як предмет реклами, сформувати до неї позитивне ставлення та закріпити її образ у пам'яті користувача.

Розробка бібліотекою вдалої рекламної стратегії є запорукою того, що бібліотечні фонди ефективно використовуватимуться суспільством, стануть дієвим інструментом його розвитку, сприяючи, таким чином, вирішенню складних завдань, що висуваються сучасним глобалізованим світом.

Список використаних джерел

1. *Сафиуллина З. А.* Информация: Ценность и оценка : науч.-практ. пособие / З. А. Сафиуллина. – № 40. – М., 2006. – С. 40-43.

2. *Таран К. О.* Комунікація як об'єкт наукового пізнання [Електронний ресурс] / К. О. Таран. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Startp/2009_43/files/ST43_29.pdf. – Назва з екрана. – Дата доступу: 6.05.2011.

3. *Клюева В. К.* Маркетинговая ориентация библиотечно-информационной деятельности : учеб. пособие для вузов и колледжей культуры и искусств / В. К. Клюева, К. М. Ястребова ; под общ. ред. В. К. Клюева ; М-во культуры РФ, Моск. гос. ун-т культуры и искусств. – Изд. 2-е, дораб. и доп. – М. : ИПО Профиздат, Изд-во Моск. гос. ун-та культуры и искусств, 2001. – 144 с.

4. Там само.

5. Зуева О. И. Рекламно-имиджевая деятельность библиотек / О. И. Зуева [Электронный ресурс] // Нац. б-ка Респ. Татарстан. – Режим доступа: <http://www.nlr.ru/nlr/div/nmo/zb/lib/search.php?id=1381&r=4>. – Загл. с экрана. – Дата доступа: 5.05.2011.
6. Миронов Ю. В. Основы рекламной діяльності [Электронный ресурс] / Ю. В. Миронов, Р. М. Крамар. – Режим доступа: http://tourlib.net/books_others/reklama2.htm. – Назва з экрана. – Дата доступа: 7.04.2011.
7. Кашкарьова О. В. Реклама як комунікативна система сучасної бібліотеки : дис.... канд. пед. наук : спец. 07.00.08 / О. В. Кашкарьова ; Київський держ. ун-т культури і мистецтв. – К., 1997. – 205 л. – С. 179–197.
8. Степанов В. Интернет в профессиональной информационной деятельности [Электронный ресурс] / В. Степанов. – Режим доступа: <http://textbook.vadimstepanov.ru/index.html>. – Загл. с экрана. – Дата доступа: 10.05.2011.
9. Семенова А. Е. Рекламная деятельность библиотек в условиях развития интернет-технологий [Электронный ресурс] / А. Е. Семенова. – Режим доступа: <http://elibrary.udsu.ru/xmlui/bitstream/handle/123456789/4274/%D0%98%D0%93%D0%9C%D0%90.doc?sequence=1>. – Загл. с экрана. – Дата доступа: 6.04. 2011.
10. Там само.

Для нотаток

Підп. до друку 15.09.2011.

Формат 60x84/16. Друк офс. Папір офс. Ум. друк. арк. 5,7.

Видається в друкованому та електронному вигляді

Адреса видавництва: 03039, м. Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3